

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Національний ботанічний сад імені М.М.Гришка

DOI: <https://doi.org/10.59647/978-617-8739-65-2/1>

АТЛАС-ВИЗНАЧНИК
НАСІННЯ ТА ПЛОДІВ
ЕНЕРГЕТИЧНИХ
І АРОМАТИЧНИХ РОСЛИН

Київ
Видавництво Ліра-К
2025

УДК 581.47./48:[633.2./3:620.952+633.82](036)

A93

DOI: <https://doi.org/10.59647/978-617-8739-65-2/1>

*Затверджено до друку вченою радою Національного ботанічного саду
імені М. М. Гришка НАН України (протокол № 9 від 28 серпня 2025 р.)*

Автори: Д. Б. Рахметов, С. М. Ковтун-Водяницька,
Н. І. Джуренко, О. А. Корабльова, С. О. Рахметова, О. П. Паламарчук, О. В. Сокол,
О. П. Бондарчук, А. С. Мосякін, Н. В. Лещук, М. О. Газнюк

Рецензенти:

С. Л. Мосякін – чл.-кор. НАН України, д.б.н., професор,
Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України
О. В. Колесніченко – д.б.н., професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Л. А. Котюк – д.б.н., професор,
Поліський національний університет

Відповідальний редактор - чл.-кор. НАН України **Д. Б. Рахметов**

A93 Атлас-визначник насіння та плодів енергетичних і ароматичних рослин
/Д. Б. Рахметов, С. М. Ковтун-Водяницька, Н. І. Джуренко та ін. – Київ:
Видавництво Ліра-К, 2025. – 104 с.

Висвітлено результати багаторічної роботи щодо історії створення та основних етапів розвитку наукового об'єкту НБС імені М.М.Гришка НАН України, що становить національне надбання – «Колекційний фонд енергетичних та ароматичних рослин». Подано інформацію про роль та значення колекцій, результати інтродукційної та селекційно-генетичної роботи і перспективи розвитку наукового об'єкту. Охарактеризовано сучасний стан колекційного фонду і важливі досягнення з його використання: науково-інноваційні розробки, патенти на винаходи, авторські свідоцтва на сорти рослин. Показано роль насіння і плодів у відтворенні, збереженні та збагаченні біорізноманіття рослин. Представлено насіння та плоди різних видів, форм та сортів колекцій енергетичних сировинних, олійних, цукроносних, ароматичних, ефіроносних, лікарських рослин. Подано оригінальний ілюстративний матеріал.

Рекомендується для біологів, екологів, рослинників, садівників, викладачів, аспірантів і студентів.

УДК 581.47./48:[633.2./3:620.952+633.82](036)

ISBN 978-617-8739-65-2

Друкується в авторській редакції.

*Відповідальність за достовірність наданого для видання матеріалу автори несуть одноосібно.
Будь яке відтворення тексту без згоди авторів та видавництва забороняється.*

Роботу підготовлено та видано
за підтримки Президії НАН України в рамках виконання завдань з НОНН

© Національна академія наук України, 2025

© Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка, 2025

© Рахметов Д. Б., Ковтун-Водяницька С.М., Джуренко Н.І. та ін., 2025

UDC 581.47./48:[633.2./3:620.952+633.82](036)

A93

DOI: 10.59647/ 978-617-8739-65-2/1

*Approved for publication by the Academic Council M.M. Gryshko National
Botanical Garden of the National Academy of Sciences of Ukraine (protocol No. 9 of August 28, 2025)*

Reviewers:

S. L. Mosyakin - corresponding member of the NAS of Ukraine,
doctor of biological sciences, professor,
M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine
O. V. Kolesnichenko – doctor of biological sciences, professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
L. A. Kotyuk – doctor of biological sciences, professor,
Polissia National University

Editors-in-chief – corresponding member of the NAS of Ukraine **D.B. Rakhmetov**

Authors : D. B. Rakhmetov, S. M. Kovtun-Vodyanytska,
N. I. Dzhurenko, O. A. Korablova, S. O. Rakhmetova, O. P. Palamarchuk, O. V. Sokol,
O. P. Bondarchuk, A. S. Mosyakin, N.V. Leshchuk, M. O. Gasnyuk

A93 Atlas-determinant of seeds and fruits of energy and aromatic plants /
D. B. Rakhmetov, S. M. Kovtun-Vodyanytska, N. I. Dzhurenko et al. – Kyiv: Lira-K
Publishing, 2025. – 104 p.

The results of many years of work on the history of creation and the main stages of development of the scientific object of the M. M. Gryshko NBG of the National Academy of Sciences of Ukraine, which is a national treasure - "Collection Fund of Energetic and Aromatic Plants" are highlighted. Information is provided on the role and significance of the collections, the results of introductory and selection and genetic work and the prospects for the development of the scientific object. The current state of the collection fund and important achievements in its use are characterized: scientific and innovative developments, patents for inventions, copyright certificates for plant varieties. The role of seeds and fruits in the reproduction, preservation, and enrichment of plant biodiversity is shown. Seeds and fruits of various species, forms and varieties of collections of energy raw materials, oilseeds, sugar-bearing, spicy-flavoring, aromatic, ether-bearing, medicinal plants are presented. Original illustrative material is provided.

Recommended for biologists, ecologists, plant growers, gardeners, teachers,
graduate students and students.

UDC 581.47./48:[633.2./3:620.952+633.82](036)

ISBN 978-617-8739-65-2

The work was prepared and published with the
support of the Presidium of the National Academy of Sciences
of Ukraine within the framework of the tasks
on the scientific object of national property

©National Academy of Sciences of Ukraine, 2025
© M.M. Gryshko National Botanical Garden, 2025
© Rakhmetov D. B., Kovtun-Vodyanytska S. M., Dzhurenko N. I. et al., 2025

ЗМІСТ

ВСТУП (Рахметов Д.Б.)	5
РОЗДІЛ 1. КОЛЕКЦІЙНИЙ ФОНД ЕНЕРГЕТИЧНИХ ТА АРОМАТИЧНИХ РОСЛИН НБС ІМЕНІ М. М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ НАУКОВИЙ ОБ'ЄКТ, ЩО МАЄ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОГО НАДБАННЯ (Рахметов Д.Б.)	8
РОЗДІЛ 2. НАСІННЯ ТА ПЛОДИ ВИДІВ, ФОРМ І СОРТІВ КОЛЕКЦІЙНОГО ФОНДУ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ТА АРОМАТИЧНИХ РОСЛИН (Рахметов Д. Б., Корабльова О. А., Ковтун-Водяницька С. М., Джуренко Н. І., Рахметова С. О., Бондарчук О. П., Мосякін А. С., Газнюк М. О.).....	21
2.1. Роль насіння і плодів у відтворенні, збереженні та збагаченні біорізноманіття рослин (Рахметов Д.Б., Бондарчук О.П., Ковтун-Водяницька С. М., Лещук Н. В., Рахметова С. О.)	21
2.2. Енергетичні рослини (Рахметов Д. Б., Рахметова С. О., Бондарчук О.П.)	27
2.3. Пряно-ароматичні рослини (Корабльова О. А., Газнюк М. О.)	55
2.4. Нетрадиційні ефіроносні рослини (Ковтун-Водяницька С. М.)	69
2.5. Лікарські рослини (Джуренко Н. І., Сокол О. В., Паламарчук О. П.)	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	87
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Проблема збереження, збагачення та ефективного використання біорізноманіття у цілому та фіторізноманіття, зокрема, є важливою загальносвітовою та регіональною проблемою. Рослинні ресурси є невід’ємною складовою біосфери, від якої залежить життя на землі. Це найцінніше національне багатство кожної країни.

Рослини в значній мірі забезпечують населення продовольчими, технічними, енергетичними, кормовими, лікарськими ресурсами, від яких власне і залежить якість життя людини. Тому мобілізація, збереження, збагачення та ефективне використання різноманітності рослин є надзвичайно актуальним та необхідним завданням усіх держав світу.

В Україні на державному рівні приділяється велика увага збереженню біорізноманітності в цілому і рослинної різноманітності зокрема. Функціонує загальнодержавна програма збереження біорізноманіття України на 2007–2025 роки. Головна мета програми – впровадження державної політики у сфері збереження та невиснажливого використання біорізноманітності, спрямованої на істотне зменшення антропогенного впливу, забезпечення природних умов для існування та відтворення рослинності в різних ґрунтово-кліматичних умовах.

У Національному центрі генетичних ресурсів рослин України сформовано генбанк сільськогосподарських культур, який нараховує близько 155 тис зразків, що дало змогу Україні увійти в першу десятку країн світу за чисельністю генотипів.

На сьогоднішній день ботанічні сади та дендропарки України є найважливішими осередками збереження і збагачення рослинної різноманітності природної флори країни та цінних інтродуцентів. У цих установах здійснюється широка наукова і практична робота з інтродукції, акліматизації, селекції та біотехнології рослин. Внаслідок багаторічної роботи

у ботанічних садах і дендропарках України зібрано велике різноманіття рослин, яке налічує близько 40 тис. таксонів.

Серед ботанічних установ України найбагатшим колекційним фондом рослин відзначається Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка НАН України. У цій установі зібрано рослини з різних ботаніко-географічних регіонів світу, що налічують понад 17200 таксонів.

Інтродукція рослин це один із важливих наукових напрямів, завдяки чому відбулося всебічне вивчення та мобілізація світових рослинних ресурсів і розробка науково-практичних основ акліматизації, адаптації та введення в культуру найважливіших для людства рослин різного напрямку використання, що дозволило вирішити проблеми в аграрній, харчовій, фармацевтичній, енергетичній галузях, у лісівництві та декоративному садівництві тощо.

З огляду на це, збереження та збагачення різноманітності рослин, зібраних у колекційних фондах, є стратегічно важливим завданням держави. У зв'язку з цим в Україні засновано та успішно функціонує Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання. Рішення про віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання, приймає Кабінет Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері науки.

У Національному ботанічному саду імені М. М. Гришка НАН України, одночасно з іншими НОHN, функціонує науковий об'єкт, якому за рішенням Кабінету Міністрів надано статус національного надбання – це «Колекційний фонд енергетичних та ароматичних рослин» (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 січня 2015 р. № 59-р; Розпорядження Президії НАН України від 10.02.2015 № 73).

У цій роботі охарактеризовано важливий науковий об'єкт з єдиної позиції. Робота складається зі вступу, 2 розділів, списку використаної літератури та додатку.

У розділі 1 надано інформацію про становлення та розвиток колекційного фонду енергетичних та ароматичних рослин НБС імені М. М. Гришка НАН України як наукового об'єкту, що має статус національного надбання. Висвітлено результати багаторічної роботи щодо історії створення, значення колекцій, результати інтродукційної та селекційної роботи і перспективи розвитку. Охарактеризовано сучасний стан об'єкту і важливі досягнення з використанням генофонду колекцій: науково-інноваційні розробки, патенти на винаходи, авторські свідоцтва на сорти рослин.

У розділі 2 Представлено насіння та плоди видів, форм і сортів колекцій енергетичних сировинних, олійних, цукроносних, пряно-смакових, ефіроносних, лікарських рослин.

У кінці роботи наведено список використаної літератури.

У додатках містяться законодавчі акти про насіння та садивний матеріал і охорону прав на сорти рослин.

Сподіваємося, що запропонована робота, яка відображає наслідки багаторічної сумлінної роботи біологів, інтродукторів, генетиків, селекціонерів буде цікавою не лише для науковців, а ще й для широкого кола читачів.

Монографія підготовлена та видана в рамках виконання завдань щодо наукового об'єкту НБС імені М. М. Гришка НАН України, що становить національне надбання.

Ключові слова: НБС імені М. М. Гришка НАН України, науковий об'єкт національного надбання, колекційний фонд енергетичних та ароматичних рослин, насіння і плоди, інтродукція, селекція, збереження біорізноманітності.

РОЗДІЛ 1.

КОЛЕКЦІЙНИЙ ФОНД ЕНЕРГЕТИЧНИХ ТА АРОМАТИЧНИХ РОСЛИН НБС ІМЕНІ М. М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ НАУКОВИЙ ОБ'ЄКТ, ЩО МАЄ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОГО НАДБАННЯ

За багаторічний період інтродукційної та селекційної діяльності у відділі культурної флори НБС зібраний цінний колекційний фонд енергетичних сировинних, пряно-смакових, лікарських, ефіроносних, сидеральних, медоносних та інших груп рослин, який нараховує понад 2560 зразків. Складова частина цього генофонду, а саме «Колекційний фонд енергетичних та ароматичних рослин Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України» (1771 зразків) включений до Переліку об'єктів, що становлять національне надбання (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 січня 2015 р. № 59-р; Розпорядження Президії НАН України від 10.02.2015 № 73).

Колекційний фонд енергетичних та ароматичних рослин складається з колекції сировинних енергетичних рослин, які використовуються як тверде біопаливо та біогаз (315 зразків), олійних енергетичних рослин для одержання біодизеля (217), цукроносних енергетичних рослин – джерела біоетанола (150), пряно-смакових (248), ефіроносних (198), лікарських рослин (419), експозиційної ділянки «Сад ароматів» (120 зразків) та Науково-дослідне експозиційно-селекційне поле «Глеваха» (110 зразків). До складу колекційного фонду включено понад 70 оригінальних сортів власної селекції (Колекційний..., 2020; Державний..., 2025). Даний колекційний фонд формувався науковцями НБС протягом тривалого періоду (колекція ароматичних рослин – понад 70 років, енергетичних – близько 30 років) і є найбільшою базовою колекцією цих груп рослин в Україні (рис.).

Рис. Фітогенетичні ресурси енергетичних та ароматичних рослин колекційного фонду відділу культурної флори НБС імені М.М. Гришка НАН України (2025 р.)

Історія створення та етапи розвитку. Біля витоків створення колекційного фонду ароматичних та сировинних рослин Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України стояли видатні інтродуктори академіки М. М. Гришко та А. М. Гродзинський, професори Д. Ф. Лихвар та Ю. А. Утеуш і провідний науковий співробітник А. П. Лебеда. Початком створення колекції ароматичних рослин слугували зразки, перенесені з київського Акліматизаційного саду акад. М. Ф. Каценка. Частина з них зберіглася до 1945 р. та в подальшому поповнила колекційний фонд.

З часу заснування відділу культурної флори (вересень 1945 р.) до 1969 року неодноразово змінювалася назва відділу у зв'язку з реорганізацією наукових підрозділів ботанічного саду. Незважаючи на це були зібрані колекції корисних рослин (пряно-смакових, лікарських, ефіроолійних, технічних, овочевих). У зв'язку зі створенням нового відділу (нових культур

та їхнього впровадження) у 1969 році було розпочато реконструкцію та закладання колекційно-експозиційних ділянок корисних рослин.

За період з 1969 р. до 2000 р. професор Ю. А. Утеуш очолював роботу відділу нових культур. На початку 2000 р. загальний колекційний фонд корисних рослин відділу налічував близько 300 таксонів. У відділі протягом того періоду проводилися наукові дослідження з інтродукції, селекції кормових, пряно-ароматичних та овочевих рослин.

Від листопада 2002 р. і до теперішнього часу відділ культурної флори очолює професор Д. Б. Рахметов. За цей час були створені нові наукові колекційні та експозиційні ділянки («Енергетичні рослини», «Ефіроносні рослини», «Сад ароматів»). Реконструйовано та розширено колекційні ділянки «Нові сировинні рослини», «Пряно-смакові рослини», «Харчові рослини». У Дослідному господарстві НАН України «Глеваха» функціонує експериментально-польова лабораторія нових культур і створено експозиційно-селекційні ділянки найважливіших енергетичних та сировинних рослин. Загалом колекційний фонд відділу за цей період суттєво збагачено – на 2260 таксонів. Розроблено основні засади стратегії розвитку важливих наукових напрямів з енергетичних та ароматичних рослин і план організації території. Узагальнено фундаментальні та прикладні результати багаторічної роботи з інтродукції, акліматизації, фізіології та біохімії, селекції та генетики нових, нетрадиційних, малопоширених енергетичних та ароматичних рослин.

У колекційному фонді представлені рослини з різних ботаніко-географічних районів світу. До його складу входять одно-, двох- і багаторічні моно- та полікарпічні рослини. За життєвою формою у більшості – зразки трав'янистих рослин. Серед деревних наявні дерева, кущі й напівкущики. За відношенням до світла, вологи, температури, кислотності, засоленості та трофності ґрунту, інших екологічних чинників у колекції представлені різні групи рослин. У цілому, більшість із них пройшли тривале інтродукційне випробування, адаптовані до умов України, забезпечують високий

продуктивний потенціал і здатні до розмноження, а окремі представники – до натуралізації.

За кількісним і якісним складом колекція енергетичних та ароматичних рослин НБС немає аналогів в Україні. Вона є однією з найкращих у світі, оскільки стала джерелом збереження і відтворення в умовах культури раритетного фітогенофонду відповідних груп рослин флори України та інших країн. У колекційному фонді зібрані рослини, які мають надзвичайно важливе наукове, економічне, соціальне, просвітницьке і пізнавально-етноботанічне значення. Ця колекція є особливо цінною з погляду збереження різноманітності рослин *ex situ*, важливим генетичним фондом для селекції та створення нових форм і сортів з підвищеними господарсько-цінними властивостями, а також – і виробництва нової фітосировини на основі найпродуктивніших біоенергетичних, пряно-смакових, ефіроносних і лікарських культур.

Важливо і те, що в складі колекційного фонду є близько 70 сортів власної селекції, на які отримано авторські свідоцтва та патенти. Вони рекомендовані для вирощування в різних агрокліматичних зонах України. До Державного реєстру сортів рослин України вперше введено близько 40 нових високопродуктивних економічно-цінних культур зі складу колекційного фонду, які дозволили значно розширити (близько 16%), а асортимент культивованих рослин в нашій країні. Колекційний фонд став важливою базою для створення близько 20 нових культур в Україні, серед яких щавнат, мальви гібридні, сурап, що стали добре відомі вітчизняним та закордонним науковцям і агровиробникам. Колекція є мобільним об'єктом, щорічно вона поповнюється новими інтродуцентами і створеними формами найцінніших енергетичних та ароматичних рослин.

Колекційний фонд протягом багаторічного періоду вважається основою для створення цільових колекцій в окремих ботанічних садах і профільних науково-дослідних установах та вищих і середньо-спеціальних учбових закладах тощо. Найперспективніші зразки колекції постійно залучаються до

дослідження з фундаментальних і прикладних проблем інтродукції, акліматизації, селекції, біотехнології провідними науково-дослідними центрами України (установи НАН, НААН, Міністерства освіти і науки) та інших країн. Вона є еталоном у сфері державного сортовипробування.

Особливе положення в колекційному фонді займають рідкісні види (близько 4 % від загального складу) і види, що занесені до Червоної книги України. Чисельність їх у природі неухильно скорочується через неконтрольовані та нераціональні прийоми збору і заготівлі сировини в споживацьких цілях. Зважаючи на важливу цінність рідкісних рослин у складі колекції в НБС, значна увага приділяється збереженню їхнього генофонду, що є резервом для репатріації цих видів у місця природного зростання в разі потреби.

На базі використання найцінніших складових колекційного фонду енергетичних та ароматичних рослин розроблено близько 50 перспективних фітотехнологій із виробництва біопалива, харчових продуктів і лікарських фітозасобів. Новизна отриманих результатів підтверджена 20 винаходами. Спираючись на науковий об'єкт, опрацьовано нормативно-технологічну документацію (Технічні умови) на свіжу і суху траву та насіння ароматичних рослин, а також – приправи, яка регламентує їхнє застосування у переробній промисловості. Вперше в Україні розроблені понад 45 Методик проведення експертизи сортів нових культур на відмінність, однорідність і стабільність, які опубліковані в офіційному бюлетені Державної служби з охорони прав на сорти рослин Мінагрополітики України. Розроблено методику та шкалу для енергетичної оцінки рослин, які стали основою для Держкомісії по сортовипробуванню при реєстрації нових сортів біоенергетичних культур.

На базі об'єктів національного надбання (ОНН) підготовлено і захищено 3 докторських та близько 35 кандидатських дисертацій. Опубліковано понад 40 монографій і близько 600 статей у провідних фахових виданнях.

На засадах колекційного фонду за останній період виконано понад 20 відомчих тем, проектів із цільових комплексних програм і науково-технічних

та інноваційних проектів установ НАН України і Міжнародних грантів (понад 10), що свідчить про вагомість і науково-практичну значимість та високий рівень розробок з енергетичних і ароматичних рослин.

Результати інтродукційної та селекційної роботи. Важливими науковими результатами багаторічної роботи, спрямованої на покращення якості життя в Україні є: створення нових цільових колекцій енергетичних і ароматичних рослин; мобілізація та підбір в умовах України високоадаптивних культур з широкою екологічною пластичністю; збереження і збагачення різноманіття корисних рослин та покращення продукційного процесу фітоценотичними, інтродукційними, біотехнологічними, селекційними методами; дослідження біолого-морфологічних і екологічних особливостей рослин з метою підвищення адаптивного та продуктивного потенціалу нових культур і створених сортів різного напрямку використання; розроблення наукових засад конструювання нових культур та суттєве поліпшення існуючих з метою створення рослин із заданими біологічно-господарськими параметрами; досягнення екологічної рівноваги у фітоценозах та безпечності рослин для навколишнього середовища; визначення алелопатичної сумісності нових і традиційних культур при спільному зростанні, позитивної взаємодії та післядії сидеральних рослин в органічному виробництві; розробка фізіолого-біохімічних основ акліматизації та селекції як важливої складової підвищення кількісних і якісних параметрів рослинної сировини, що використовується на енергетичні, лікарські та харчові цілі.

Сьогодні основними напрямками роботи є збереження, збагачення та використання генофонду корисних рослин поліфункціонального значення. Проводяться всебічні дослідження з інтродукції, акліматизації, біотехнології, інтенсифікації продукційного процесу, алелопатичної взаємодії та післядії, селекції енергетичних, пряно-смакових, лікарських, ефіроносних тощо груп рослин. Опрацювання основ технології їхнього культивування в рамках експериментальної, економічної та етноботаніки. Актуальними стали дослідження, які проводяться за новими напрямками – медична ботаніка,

фітоергономіка, екологія альтернативних культур, фітоенергетика. Створено унікальні за якісним та кількісним складом колекції корисних рослин з різних ботаніко-географічних регіонів світу. Ці величезні колекції мають надзвичайно важливе наукове й економічне значення. Усі колекції є особливо цінними з точки зору збереження різноманітності рослин *ex situ*, виробництва нової сировини на основі інтродукованих харчових, лікарських і біоенергетичних культур.

У НБС накопичені вагомі результати в галузі інтродукції та акліматизації рослин, селекції і впровадження нових культур у виробництво з метою ефективного використання рослинних ресурсів в Україні, збагачення видового і сортового різноманіття, підвищення стійкості та продуктивності культурфітоценозів.

Упродовж останніх років з використанням колекційного фонду одержано низку важливих результатів з інтродукції, акліматизації та селекції рослин; дослідження видової різноманітності культурфітоценозів, покращення біолого-екологічного стану ґрунтів і відпрацьовано технологію виробництва нової сировини на основі інтродукованих корисних культур.

Розроблено концепцію (на прикладі нових енергетичних, пряно-смакових, ефіроносних, лікарських рослин) ролі інтродукції як важливого фактору збагачення рослинних ресурсів та збільшення видового різноманіття культурфітоценозів і класифікації інтродуцентів за біолого-екологічними, фізіолого-біохімічними властивостями та господарським призначенням. За допомогою різних селекційно-генетичних і біотехнологічних методів створено високопродуктивні, адаптовані до екологічних умов України сорти інтродукованих культур.

Розроблено сучасні методи та технології підвищення ККД фотосинтезу (на 40-50 %) шляхом подовженого використання сонячної енергії за участю холодостійких, зимостійких, високопродуктивних нових культур, які інтенсивно вегетують рано навесні та пізно восени.

Доведено роль інтродукції рослин як надзвичайно важливого засобу екологічної оптимізації культурфітоценозів. Дослідження показали роль альтернативних сировинних культур у біоекологізації землеробства. На їхній основі були розроблені нові методи підвищення родючості ґрунтів та ефективного використання орних земель, усунення алелопатичної ґрунтової, пригнічення патогенної мікрофлори і бур'янів, а також позитивного впливу на рівень продуктивності фітоценозів. Шляхом використання високопродуктивних нових культур родини *Fabaceae* досягнуто збагачення ґрунту біологічним азотом від 70 до 450 кг/га на рік, що забезпечує виробництво екологічно чистої продукції.

Виявлено особливості росту, розвитку та продуктивні показники нових культур у полідомінантних агрофітоценозах і визначена конкурентоспроможність їх до сегетальної рослинності. Розроблено рекомендації з вирощування та технічні умови з використання сортів нових сировинних, енергетичних, пряно-смакових, лікарських і ефіроносних культур, а також надано енергетичну й економічну оцінку їхньої ефективності.

На основі нових сортів одно- та багаторічних інтродуцентів розроблено технології вирощування біоенергетичних рослин (з метою отримання біодизелю і твердого біопалива) для забезпечення потреб людства в енергоресурсах завдяки поновлювальним джерелам енергії.

Унікальні колекції корисних рослин, що зібрані в колекційному фонді об'єкту національного надбання, є надійною базою для створення нових культур та гібридів і подальшого розвитку селекційних досліджень. Ці колекції – невичерпний генофонд для створення нових сортів.

Уперше створено сорти невідомих у світі культур – щавнату (с. Румекс ОК-2, Бієкор-1, Київський ультра, Наставник), чини гібридної багаторічної (с. Попелюшка). Вперше у світовій практиці шляхом віддаленої гібридизації виведено високопродуктивні міжвидові гібриди факультативно самозапильних однорічних мальв (сорт – Рюзана, Унава, Ніка). Зважаючи на сказане вище, можна стверджувати, що головним центром виникнення

згаданих нових корисних культур виступає Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка НАН України. Це є однією з важливих теоретичних передумов успішної інтродукційної та генетично-селекційної роботи, яка ведеться в ботанічному саду.

Сорти нових корисних рослин не мають аналогів або значно переважають сорти традиційних культур. Вони не лише вирізняються високою продуктивністю і поживними якостями, але й екологічною пластичністю. Однорічні холодостійкі культури з високим фотосинтетичним потенціалом і коротким вегетаційним періодом дозволяють збільшити виробництво та подовжити період використання фітосировини за вирощування у проміжних посівах. Сорти багаторічних сировинних культур (щавнату, сіди багаторічної, сильфію пронизанолистого) є енергозберігаючими, ростуть на одному місці протягом 10-15 років і в 3-4 рази перевищують за строками продуктивного використання традиційні бобові культури та забезпечують здешевлення фітомаси.

Найважливішим напрямом використання нових інтродуцентів у культурфітоценозах є їхнє вирощування як сидеральних культур. Високі фіторе mediaційні та меліоративні якості представників родини капустяних і мальвових встановлено в багатьох дослідженнях. Використання біомаси цих культур як сидератів, поряд із бактеріальними препаратами, дає можливість одержати заплановані врожаї за дефіциту мінеральних та органічних добрив. Після їхнього внесення посіви зернових менше ушкоджуються кореневими гнилями, значно знижується засміченість одно- і багаторічними бур'янами. Вони впливають на продуктивність наступних культур сівозміни. Урожайність картоплі, наприклад, збільшується на 30-100%, зернових – на 25-80%.

Нові сидеральні культури – суріпиця, редька олійна, гірчиця сарептська, мальви однорічні мають важливе значення для усунення алелопатичної ґрунтовтоми. Після заорювання їх фітомаси в ґрунт надходить велика кількість органічних речовин, які інтенсифікують мікробіологічні процеси, змінюють

алелопатичний режим. До того ж, сидерати очищають ґрунт від продуктів життєдіяльності попередніх культур поглинаючи їх, включаючи метаболізм та інактивацію.

Впровадження нових сортів у практику сприяє піднесенню рівня аграрного виробництва у державі. В аграрне виробництво України введено понад 50 сортів енергетичних, пряно-смакових і ефіроносних культур.

Завдяки наслідкам інтродукційної та селекційної роботи, яка виконувалася на базі цих колекцій, в Україні з'явилася низка широковідомих культур: редька олійна, суріпиця, тифон, козлятник, чина, елевсіна, сіда, мальви однорічні, майоран, топінсоняшник, міскантус, просо прутоподібне тощо. Визначено місце цих культур в агроєкосистемах.

Науково-інноваційні розробки. Використання результатів на практиці. За результатами дослідження колекційного фонду підготовлено та видано колективну монографічну роботу («Наукові об'єкти НБС імені М. М. Гришка НАН України, що становлять національне надбання»), де викладено основні результати роботи з колекційним фондом енергетичних та ароматичних рослин, а саме: історія створення й етапи розвитку наукового об'єкту НБС, що становить національне надбання; інформація про роль і значення колекції; результати інтродукційної та селекційної роботи і перспективи розвитку; сучасний стан об'єкту і важливі досягнення з використанням генофонду колекції – науково-інноваційні розробки, патенти на винаходи, авторські свідоцтва на сорти рослин.

Наукові розробки з використання рослин колекційного фонду (близько 20) увійшли до Довідкового видання «Перспективні науково-технічні розробки НАН України» (2017), «Агропромисловий комплекс та декоративне садівництво», «Паливно-мастильні матеріали та технології», а також «Харчова промисловість».

Розроблено перспективні технології виробництва фітосировини нових енергетичних рослин для отримання біопалива різних напрямів використання, як-от: біоетанол, біодизель, біогаз і тверде біопаливо. Вперше в Україні

розроблено методику та шкалу для енергетичної оцінки рослин, які стали основою для Держкомісії з сортовипробування при реєстрації нових сортів біоенергетичних культур.

Для різних кліматичних зон України розроблено наукові засади альтернативного біоконвеєру, який завдяки розширенню спектра рослин, що використовуються, дозволив на 1,5-2,0 місяці збільшити тривалість та обсяги надходження фітосировини і зменшити дефіцит харчового та кормового рослинного білку.

Розроблена і запроваджена технологія застосування альтернативних фітодобрив для покращення родючості ґрунтів, підвищення рівня продуктивності агроценозів, пригнічення патогенної мікрофлори та бур'янів, зменшення ерозійних процесів ґрунтів і хімічного навантаження на довкілля. Зокрема підтверджено, що застосування цієї технології забезпечує ріст врожайності наступних сільськогосподарських культур на 20-30%.

Колекційний фонд енергетичних та ароматичних рослин є ваговою базою для створення нових експозицій і колекцій. В НБС, з використанням різних груп рослин, створена нова експозиційна ділянка «Сад ароматів». Сьогодні, триває формування нової експозиційної ділянки «Високодекоративні енергетичні та ароматичні рослини».

Колекційний фонд енергетичних та ароматичних рослин має важливе стратегічне значення, як такий, що має у своєму складі велику кількість видів, форм і сортів рослин. Збереження, збагачення та ефективне використання цінного генофонду лікарських, пряно-смакових, ефіроносних, біоенергетичних груп рослин сприяє вирішенню важливих завдань щодо зміцнення, забезпечення продовольчої й енергетичної безпеки країни. Генетичні ресурси корисних рослин – це національне багатство, на збереженні яких вкотре наголосити, має безумовно важливе стратегічне значення.

Неоціненне соціальне значення Наукового об'єкту Національного надбання (НОНН). Він відіграє важливу роль у презентації різноманіття корисних рослин у вигляді живих колекцій, насіння, гербарних зразків,

каталогів та збірників, які донести до широких верств населення, школярів, студентів, аматорів, науковців тощо цього надбання. Колекція виконує просвітницьку і дослідно-показову роль та розширює уявлення відвідувачів щодо необхідності охорони і можливостей використання рослинного багатства України. За провадження розробок у садівництві та аграрному виробництві забезпечує зайнятість населення, покращує стан ландшафтів і розширює асортимент фітосировини та високоякісної продукції різних напрямів використання.

Застосування наукових результатів в промисловому та аматорському садівництві й агровиробництві сприяє розширенню асортименту вирощуваних культур і сортів та виробництву нової продукції на основі нетрадиційної фітосировини. Це дозволяє збагатити раціон людей високозбалансованими харчовими продуктами, цінними лікарськими фітозасобами, альтернативними видами біопалива. Значний попит у новітній продукції, широке впровадження у виробництво наукових розробок НБС, пов'язаних з цим напрямом, свідчить про велику економічну та енергетичну цінність окремих складових НОНН.

У контексті важливого екологічного значення НОНН варто зазначити: підбір високоадаптивних, стійких рослин в умовах ксерофітизації; розробка сучасних фітотехнологій щодо оздоровлення ґрунтів (застосування фітодобрив), очищення його від шкочинних організмів, збагачення гумусом, регулювання режиму засоленості та кислотності ґрунту; використання розробок у фіторемедіації для очистки ґрунтів від важких металів і радіонуклідів; попередження ерозійних процесів завдяки формуванню великої біомаси або післяжнивних та післяукісних решток; зменшення навантаження на ґрунти за вирощування багаторічних рослин (упродовж 10-30 років), де суттєво зменшується кількість механічних операцій у період вегетації; значну роль нових культур у снігозатриманні; можливість використання нових розробок в органічному виробництві. Завдяки стійкості нових культур до шкочинних організмів зникає необхідність застосування

пестицидів, що дозволяє отримати високоякісну органічну продукцію. Усе це сприяє збереженню біотичного різноманіття, насамперед комах-запилювачів.

Уведення в культуру рідкісних та ендемічних корисних рослин (лікарських, пряно-ароматичних, ефіроносних) сприяє забезпеченню переробної галузі необхідною сировиною і як наслідок, збереженню їх природних популяцій.

Збагачення генофонду стародавніх культур і сортів та їхнє розповсюдження серед аматорів дозволяє зберегти етноботанічні традиції.

Щорічно на базі колекційного фонду корисних рослин проводяться численні екскурсії (понад 50) для студентів вищих та середніх навчальних закладів, фахівців, аматорів. Надається близько 200 консультацій з енергетичних, овочевих, ароматичних, технічних та кормових рослин і нових розробок. Особлива увага також приділяється інформуванню та популяризації результатів наукових досліджень через засоби масової інформації.

Із генетичного фонду НОHN насіння нових перспективних рослин передається в інші установи (ботанічні сади, дендропарки, науково-дослідні інститути, заклади вищої освіти) для створення відповідних колекцій (до 20 установ до 500 зразків).

Таким чином, відділ культурної флори Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України є провідним науковим центром у галузі інтродукції, акліматизації, селекції рослин. Відділ є одним із засновників досліджень з фітоенергетики в Україні. За наслідками роботи розроблено теоретичні та прикладні засади інтродукції, збереження, збагачення біорізноманітності й ефективного використання нових фіторесурсів для покращення якості життя.

«Колекційний фонд енергетичних та ароматичних рослин» є науковим об'єктом, що становить Національне надбання України. Понад 70 сортів, створених на базі цього колекційного фонду, занесено до Державного реєстру сортів рослин. Уперше розроблено інноваційні фітотехнології, які втілено в практику в Україні та 8 країнах світу.

РОЗДІЛ 2.

НАСІННЯ ТА ПЛОДИ ВИДІВ, ФОРМ І СОРТІВ КОЛЕКЦІЙНОГО ФОНДУ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ТА АРОМАТИЧНИХ РОСЛИН

2.1. РОЛЬ НАСІННЯ І ПЛОДІВ У ВІДТВОРЕННІ, ЗБЕРЕЖЕННІ ТА ЗБАГАЧЕННІ БІОРІЗНОМАНІТТЯ РОСЛИН

Насіння – це дивовижний винахід природи, який забезпечив успіх і поширення рослин по всій планеті. Завдяки насінню стався еволюційний прорив, що дозволило рослинам суттєво звільнитися від залежності від води для розмноження, що характерно для папоротей і мохів, які потребують вологи для запліднення. Насіння захищає ембріон від несприятливих умов, таких як посуха або низькі температури, і забезпечує його поживними речовинами для початкового росту.

Насіння відіграє надзвичайно важливу виключну екологічну роль у функціонуванні екосистем. Воно слугує основним джерелом їжі для безлічі тварин, від комах і птахів до ссавців. Це забезпечує ефективний колообіг енергії для функціонування екосистем. Крім того, насіння є ключовим елементом відновлення рослинності на Землі, оскільки воно є носієм генетичного матеріалу для наступних поколінь рослин.

Насіння має виключне економічне значення. Воно є основою аграрного виробництва. Отримання високих врожаїв сільськогосподарських та інших культур може забезпечуватися лише за наявності якісного насінного матеріалу. В економічному відношенні насіння важливе насамперед тому, що воно є джерелом різноманітних харчових продуктів, наприклад, зерна злаків, таких як пшениця, рис і кукурудза, насіння бобів, гороху, арахісу, сої, мигдалю, соняшника, фундука, волоських горіхів, пекан і бразильських горіхів. З насіння льону, ріпаку, бавовнику, сої, маку, рицини, кунжуту, сафлору, соняшнику, різних зернових культур виробляють олії для

приготування їжі, виробництва маргарину, фарб, мастил, дизельного палива. Спеції – з насіння гірчиці, анісу, кмину, кропу та інших – утворюють велику групу пряноароматичної продукції (Seed..., 2025).

Цивілізаційний розвиток людства лише підвищив значущість насіння як еволюційного винаходу. Насіння є незамінним носієм фенотипового та генетичного рослинного різноманіття, концентратором корисних ознак, ресурсом, який окрім біологічного значення є об'єктом інтелектуальної власності та комерційним товаром.

Мінливість кліматичних умов, нестабільний екологічний режим, мілітарне навантаження виступають чинниками скорочення рослинних ресурсів. Незворотні втрати природного рослинного генофонду ще більше підсилюють значення ботанічних колекцій світу як банків-резерватів рослин і насіння. Слід зазначити, що насіння у широкому розумінні виступає в такій ситуації запобіжником перед остаточною втратою того чи іншого виду рослин. Тож у роботі з науковими колекціями живих рослин неабияке значення має здатність інтродукованих та автохтонних рослин до репродуктивного самовідновлення, що є одним із найважливіших критеріїв оцінки успішності первинної інтродукції того чи іншого виду рослин у нових умовах зростання.

Можливість насінного розмноження рослин залежить від якості насіння, що є широким поняттям. Якість насіння – його сформованість і виповненість, хімічний склад, фізіологічні та біологічні властивості залежать від умов вирощування материнських рослин, режиму збирання, дозрівання (дозарювання) та зберігання, що в подальшому безпосередньо впливає на схожість насіння, його життєздатність і біологічну довговічність.

Однією з основних функцій рослинного організму є здатність до самовідтворення та розмноження. Насіння та його фізіологічні, біохімічні особливості відіграють надзвичайно важливу роль в існуванні життя на землі, оскільки саме від його основних показників залежить успішність приживання нової особини (час, місце й інтенсивність розвитку молодого паростка (проростка). Запаси поживних речовин у насінні слугують не лише для

забезпечення оптимальних ростових процесів рослини (допоки вона не стане автотрофною), але і можуть бути використані іншими організмами (комахами, тваринами або людиною) як кормова база.

Для життєдіяльності людини, насіння рослин має надзвичайно важливе значення, наприклад зернові й бобові культури самі по собі є основними джерелами їжі, важливість яких полягає у наявності білку, крохмалю та олії, які накопичуються під час розвитку і дозрівання. Біохімічний склад, маса, схожість, енергія проростання насіння є важливими показниками для успішного вирощування більшості видів сільськогосподарських культур. Звичайно, є рослини, які розмножуються вегетативним шляхом (Bewley, Black, 1994; Welch, 2024). Набір генетичної інформації, який знаходиться в насініні, є важливим для відтворення рослин і може бути використаним для створення стійких до дії біотичних та абіотичних чинників довкілля культур (Zumajo-Cardona, & Ambrose, 2020; Abdullaeva et al., 2021; Sun et al., 2023).

Вивчення морфології насіння має надзвичайно важливе теоретичне і практичне значення, зокрема, для філогенії та систематики рослин, адже накопичення такої інформації дає можливість, по-перше, простежити етапи еволюції того чи іншого виду, по-друге, з'ясувати таксономічні зв'язки та швидко ідентифікувати вид і його систематичну приналежність (Whiffin, & Tomb, 1972; Steeves, 1983; Linkies et al., 2010). Поряд із потенційним проясненням систематичних відносин між таксонами, дані з морфоанатомії насіння також мають важливе значення для вивчення карпологічного викопного літопису, що, у свою чергу, проливає світло на розуміння еволюції, палеоекології, палеобіогеографії та минулих змін клімату (Herrera et al., 2014; Benedict et al., 2015). Вивчення структури насіння також сприяє розумінню біологічних особливостей, що особливо актуально для банків зародкової плазми (Wada et al., 2011; Benedict et al., 2015), які роблять значний внесок у правильну ідентифікацію комерційно або потенційно важливих рослин (Wu et al., 2014) та продовольчої безпеки. Таким чином, дослідження анатомії насіння важливі у багатьох відношеннях (Barclay, 2015).

Морфологія насіння базується на стислому описі зовнішніх ознак, заснованого на якісних аспектах, а також на метричних показниках. Біометрія також може підтвердити, визначити та розширити інформацію про попередній якісний опис. Поєднання якісного та біометричного аналізу насіння дозволяє визначити форму насіння, наприклад, довгасту, еліптичну, яйцеподібну, грушоподібну, серцеподібну, кулясту, овальну, трикутну, ромбічну, тощо. Величини, які використовуються для вимірювання форми насіння, включають довжину насіння, ширину насіння, довжину халаза, положення халаза та інші. Сучасні методи цифровізації базуються на координатах точок у двовимірному зображенні та дозволяють нові підходи до морфології насіння. Аналіз цифрових зображень у поєднанні з морфометричними дослідженнями є відносно новим застосуванням у галузі дослідження рослин. Використовуючи набір цифрових зображень високої роздільної здатності, можна отримати вимірювання морфометричних, колориметричних і текстурних особливостей, що описують форму, розмір, колір та текстуру насіння, і цю кількісну інформацію можна співвіднести з різними якісними аспектами насіння (Changjiang, & Jianxiu, 2004; Barclay, 2015; Martín-Gómez et al., 2020).

Напрацювання великої кількості інформації щодо морфологічних особливостей, метричних параметрів, анатомії насіння сьогодні є фундаментом для його фенотипування за допомогою сучасних методів на основі нейронної мережі. Це дозволяє за використання штучного інтелекту прогнозувати успішність вирощування будь якої культури в тому, чи іншому географічному центрі, разом з тим якісний фотоматеріал насіння може бути підданий аналізу комп'ютерними програмами з метою ідентифікації у ньому певних біологічно активних сполук (Martín-Gómez et al., 2020; Zhao, 2024).

У процесі інтродукції насіння відіграє вирішальну роль: саме через нього відбувається формування колекцій, акліматизація нових видів та інтеграція рослин у агроєкосистеми. Насіння інтродукованих рослин є основою збереження генетичного різноманіття та адаптацію до нових умов.

Вона також є ключовим ресурсом для науки, селекції і практичного використання.

Для інтродукованих рослин його роль особливо важлива, оскільки саме через насіння відбувається:

- 1) продовження популяцій. Генеративне розмноження забезпечує формування нових рослинних поколінь, підтримуючи чисельність та життєздатність видів у колекціях і на дослідних ділянках;
- 2) збереження генетичного ресурсу. Колекційні фонди насіння виступають як «генетичний банк», що забезпечує довготривале збереження рідкісних і перспективних культур;
- 3) фундамент для селекції та вдосконалення культур. Насіння є джерелом цінних генетичних ознак: врожайності, стійкості до хвороб і шкідників, харчової та енергетичної цінності. Використання насіння у селекційних програмах сприяє створенню нових сортів та форм, адаптованих до сучасних агроекологічних викликів.

Колекційний фонд насіння інтродукованих енергетичних і пряноароматичних рослин є генетичною базою для наукових досліджень, селекції та агроекологічних експериментів. Вони забезпечують можливість відновлення популяцій, адаптованих до умов різних регіонів, та служать основою для сталого використання рослинних ресурсів.

Одним із основних показників, що характеризують успішність інтродукції, є здатність рослин проходити нормальний розвиток до XII етапу онтогенезу, тобто формувати повноцінне насіння. Якою б перспективною не була культура за своїми якостями і продуктивністю, але якщо вона не формує повноцінне насіння в достатній кількості, то про перспективи поширення її в аграрному виробництві, відновлювальній енергетиці чи фітомедицині говорити не доводиться (Рахметов, 2000, 2011, 2024).

Насіння нових енергетичних та пряноароматичних рослин характеризується великою різноманітністю морфологічних ознак:

- забарвлення: від білого, світло-жовтого, кремового і коричневого до темно-бурого, червоного або навіть чорного. Різноманіття забарвлення пов'язане з хімічним складом покривів, наявністю пігментів і фенольних сполук;

- форма: кругла, овальна, ланцетоподібна, довгаста, дископодібна або серцеподібна. Форма впливає на аерацію ґрунту при посіві, швидкість проростання та механізми поширення.

- розміри та маса: насіння коливається від мікроскопічних часток до більш великих насінин. Маса 1000 насінин є важливим показником для визначення норм висіву і прогнозування урожайності.

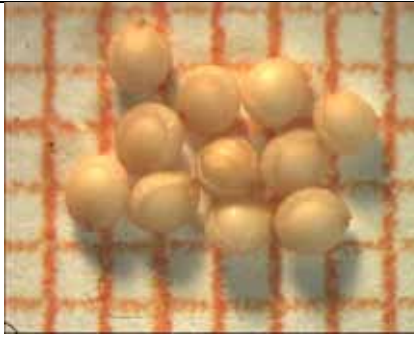
- насіннева оболонка: гладка, шорстка, борозниста або опушена. Такі особливості впливають на водопоглинання, стійкість до захворювань та тривалість схожості при зберіганні.

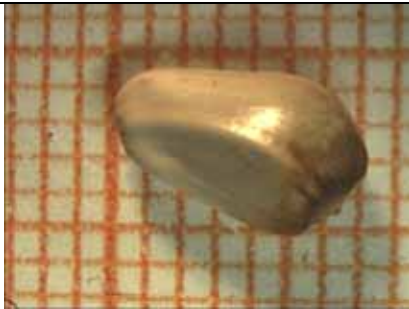
- особливості проростання: деякі види потребують стратифікації, імпації, скарифікації, інші проростають без спеціальної обробки. Біологічні особливості насіння визначають його життєздатність і ефективність використання у пермакультурі та колекційних насадженнях.

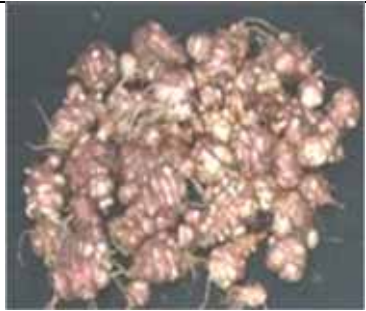
Вивчення морфології, життєздатності й умов зберігання насіння дозволяє забезпечити успішну акліматизацію нових культур та їх ефективне використання в агроєкосистемах.

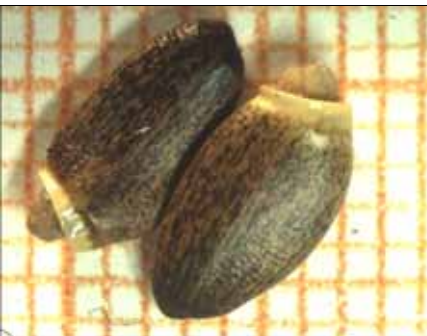
Насіння енергетичних та ароматичних рослин, інтродукованих в НБС імені М. М. Гришка НАН України має неабияке значення з позиції підтримки сталого розвитку колекції і збереження її генофондового різноманіття завдяки страховому фонду. Також насінний матеріал дозволяє підтримувати міжнародну співпрацю з ботанічними установами світу через обмінні можливості Index Seminum. Насіння виступає об'єктом морфологічних і біохімічних досліджень, вихідним матеріалом у селекційній роботі. Удосконалення функціонування колекції, її розвиток із року в рік відбувається завдяки насінню.

2.2. ЕНЕРГЕТИЧНІ ТА СИРОВИННІ РОСЛИНИ

АМАРАНТАСЕАЕ			ЩИРИЦЕВІ		
					
					
<i>Amaranthus paniculatus</i> L. × <i>A. caudatus</i> L., cv. Sterkh-FV Щириця волотиста × щириця хвостата, с. Стерх-ФВ			<i>Amaranthus cruentus</i> L. (<i>Amaranthus paniculatus</i> L.) Щириця волотиста		
			<i>Amaranthus hybridus</i> L., cv. Ultra Щириця гібридна, с. Ультра		
АРІАСЕАЕ			ОКРУЖКОВІ		
					
					
<i>Coriandrum sativum</i> L., f. <i>biennis</i> Rakhmetov Коріандр посівний ф. озима			<i>Coriandrum sativum</i> L. Коріандр посівний		
			<i>Heracleum sosnowskyi</i> Manden., f. EBBSHCHS Борщівник Сосновського, ф. ЕББЩС		

АРОСYNACEAE		БАРВІНКОВІ	
			
<i>Asclepias syriaca</i> L. Ваточник звичайний			
ASTERACEA		АЙСТРОВІ	
			
<i>Arctium lappa</i> L. Лопух справжній	<i>Carthamus tinctorius</i> L., f. EOSK-1 Сафлор красильний, ф. ЕОСК-1	<i>Carthamus tinctorius</i> L., f. EOSK-1 Сафлор красильний, ф. ЕОСК-1	
			
<i>Helianthus annuus</i> L., f. tekhnichna Соняшник однорічний, ф. технічна	<i>Helianthus annuus</i> L. Соняшник звичайний	<i>Helianthus annuus</i> L., f. huliver Соняшник однорічний, ф. гулівер	

		
<i>Helianthus tuberosus</i> L. × <i>Helianthus annuus</i> L., cv.s. Томун Топінсоняшник, с.з. Томин	<i>Helianthus tuberosus</i> L. × <i>Helianthus annuus</i> L., f. SNO-1 Топінсоняшник, ф. СНО-1	<i>Helianthus tuberosus</i> L., cv. Fiolet kyivskyi Соняшник бульбистий, с. Фіолет кийвський
		
<i>Helianthus tuberosus</i> L., cv.s. Seletskyi Соняшник бульбистий, с.з.Селецький	<i>Helianthus salicifolius</i> A. Dietr. Соняшник верболистий	<i>Inula helenium</i> L. Оман високий
		
<i>Madia sativa</i> Molina Мадія посівна	<i>Madia sativa</i> Molina, f. Khomutovska Мадія посівна, ф. Хомутовська	<i>Pseudopodospermum</i> <i>hispanicum</i> (L.) Zaika, Sukhor. & N.Kilian Скорзонера іспанська

		
<i>Serratula coronata</i> L., f. EBSPU Серпій увінчаний, ф. ЕБСПУ	<i>Silhium perfoliatum</i> L. Сильфій пронизанолістий	<i>Silphium integrifolium</i> Michx. Сильфій суцільнолістий
		
<i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertn., f. RPTM Розторопша плямиста, ф. РПТМ	<i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertn. Розторопша плямиста	<i>Tragopogon porrifolius</i> L. Козельці пореєлисткові
BORAGINACEAE ШОРСТКОЛИСТІ		
		
<i>Borago officinalis</i> L., cv. Kosmichnyi Огірочник лікарський, с. Космічний		

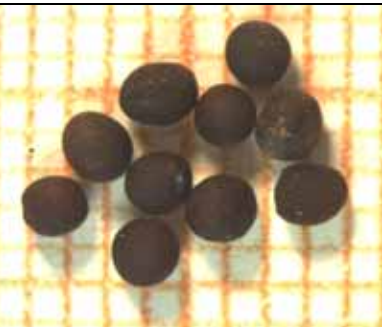
BRASSICACEAE

КАПУСТЯНІ

		
<i>Brassica carinata</i> A. Braun, f. BC NPF-1 Капуста кільоподібна, ф. КК ППФ-1	<i>Brassica carinata</i> A. Braun, f. BC NPF-3 Капуста кільоподібна, ф. КК ППФ-3	<i>Brassica carinata</i> A. Braun, f. BC NPF-4 Капуста кільоподібна, ф. КК ППФ-4
		
<i>Brassica chinensis</i> L. × <i>Brassica campestris</i> L. Перко – капуста китайська (тетраплоїдна) × суріпиця озима (тераплоїдна)	<i>Brassica juncea</i> (L.) Czern. (f. biennis), cv.s. Zolotava Гірчиця сарептська (озима форма), сз.Золотава	<i>Brassica juncea</i> (L.) Czern. (f. biennis), cv.s. Zolotava Гірчиця сарептська (озима форма), сз.Золотава
		
<i>Brassica juncea</i> (L.) Czern. Гірчиця сарептська	<i>Brassica napus</i> L. f. <i>annua</i> DC. Ріпак ярий	<i>Brassica napus</i> L. f. <i>annua</i> DC., cv. Yamal Ріпак ярий, с. Ямал

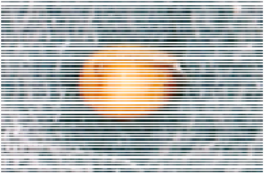
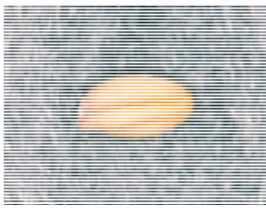
		
<i>Brassica napus f. annua</i> DC., cv.s. Rimal Ріпак озимий (ярий) с. Рімал	<i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC., f. EROF-1 Ріпак озимий, ф. ЕРОФ-1	<i>Brassica napus</i> L. f. <i>annua</i> DC., f. EORIAFK Ріпак ярий, ф. ЕОРЯФК
		
<i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC., f. EROFU Ріпак озимий, ф. ЕРОФУ	<i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC., f. EROF-5 Ріпак озимий, ф.ЕРОФ-5	<i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC., f. EROF-3 Ріпак озимий, ф. ЕРОФ-3
		
<i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC., f. EROF-2 Ріпак озимий, ф. ЕРОФ-2	<i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC., f. EROFITSB Ріпак озимий, ф.ЕРОФІЦБ	<i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC., f. EROFD-1 Ріпак озимий, ф.ЕРОФД-1

		
<i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC., f. EROFVN Ріпак озимий, ф.ЕРОФВГ	<i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC., f. EROFK Ріпак озимий, ф.ЕРОФК	<i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC., cv.s. Rimal-OZ Ріпак озимий, сз. Рімал-ОЗ
		
<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>annua</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>annua</i> DC.), f. EOSIAFR Суріпиця яра, ф. ЕОСЯФР	<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>annua</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>annua</i> DC.), f. EOSIAF-1 Суріпиця яра, ф. ЕОСЯФ-1	<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>annua</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>annua</i> DC.), cv.s. Chanita-FLO Суріпиця яра, сз. Чаніта-ФЛО
		
<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC.), f. EOSOFH1 Суріпиця озима, ф. ЕОСОФГЛ.	<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC.), f. EOSOF-3 Суріпиця озима, ф. ЕОСОФ-3	<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC.), f. EOSOF-2 Суріпиця озима, ф. ЕОСОФ-2

		
<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC.), f. EOSOFU Суріпиця озима, ф. ЕОСОФУ	<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC.), cv.s.Horlytsia-FHO Суріпиця озима, сз. Горлиця-ФГО	<i>Brassica rapa</i> subsp. <i>rapifera</i> Metzger, f.1G Ріпа (шалгам), ф. 1Г
		
<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC.), f. EOSOFDn. Суріпиця озима, ф. ЕОСОФДн.	<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC.), f. EOSOFHor.-19 Суріпиця озима, ф. ЕОСОФГор.-19	<i>Brassica rapa</i> L. subsp. <i>chinensis</i> L., cv. Pak-choi Капуста китайська листова, с. Пак-Чой
		
<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC.), cv. Oriana Суріпиця озима, с. Оріана		<i>Brassica rapa</i> subsp. <i>rapifera</i> Metzger Ріпа (турнепс)

		
<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> (DC.) Rakhmetov (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC.), cv. Innovatsiia Сурап (Суріпиця озима × ріпак озимий), с. Інновація		<i>Brassica rapa</i> subsp. <i>rapifera</i> Metzger, f.4 Ріпа (турнепс), ф. 4
		
<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L.), f. EOTFVS Тифон (Суріпиця озима × турнепс), ф. ЕОТФВС	<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L.), cv. Fitopal Тифон (Суріпиця озима × турнепс), с. Фітопал	
		
<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L. × <i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L. × <i>Brassica napus</i> f. <i>biennis</i> DC.), f. ЕОНВФТРО-1 Тифон × ріпак озимий, ф. ЕОГБФТРО-1	<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L. × <i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L. × <i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC.), f. ЕОНВФТРО-2 Тифон × ріпак озимий, ф. ЕОГБФТРО-2	<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L. × <i>Brassica napus</i> L. f. <i>biennis</i> DC. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L. × <i>Brassica napus</i> f. <i>biennis</i> DC.) Тифон × ріпак озимий

		
<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L.), cv. Orakam-FTO Тифон (Суріпиця озима × турнепс), с. Оракам-ФТО	<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L.), f. EOTFVS Тифон (Суріпиця озима × турнепс), ф. ЕОТФВС	<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L.), cv. Fitopal Тифон (Суріпиця озима × турнепс), с. Фітопал
		
<i>Brassica rapa</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L. (<i>Brassica campestris</i> L. f. <i>biennis</i> DC. × <i>Brassica rapa</i> L.), cv. Obrii Тифон (Суріпиця озима × турнепс), с. Обрій	<i>Brassica rapa</i> L. Капуста китайська	
		
<i>Brassica subspontanea</i> Lezg., f. PL-1 Капуста кормова, ф. ПЛ-1	<i>Brassica subspontanea</i> Lezg., f. PL-2 Капуста кормова, ф. ПЛ-2	<i>Bunias orientalis</i> L., Свербига східна

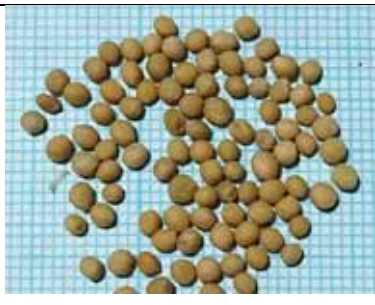
			
<i>Camelina microcarpa</i> Andrz. Рижій дрібноплідний		<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>annua</i>), f. <i>krupnoplidna</i> Рижій посівний (яра форма), ф. крупноплідна	
			
<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>annua</i>), cv. <i>Pivnichna krasunia</i> Рижій посівний (яра форма), с. Північна красуня		<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>annua</i>), f.2 Рижій посівний (яра форма), ф. 2	
			
<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>annua</i>), cv. <i>Yevro-12</i> Рижій посівний (яра форма), с. Євро-12		<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>annua</i>), cv. <i>Peremoha</i> Рижій посівний (яра форма), с. Перемога	

<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>biennis</i>), cv.s. Bohemskyi Рижій посівний (озима форма), сз. Богемський		<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>annua</i>), f.2 Рижій посівний (яра форма), ф. 2	
<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>biennis</i>), f. PRM-1 Рижій посівний (озима форма), ф. ПРМ-1		<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>biennis</i>), f. ERO-2 Рижій посівний (озима форма), ф. ЕРО-2	
<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>biennis</i>), f. Chernihivska Рижій посівний (озима форма), ф. Чернігівська		<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>annua</i>), cv. Kolondaik Рижій посівний (яра форма), с. Колондаик	
<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>annua</i>), cv. Mirazh Рижій посівний (яра форма), с. Міраж			

			
<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>annua</i>), f. EORZHIAF-1 Рижій посівний (яра форма), ф. ЕОРЖЯФ-1	<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>annua</i>), f. EORZHIAF-2 Рижій посівний (яра форма), ф. ЕОРЖЯФ-2	<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz. (f. <i>annua</i>), f. EORZHIAF-3 Рижій посівний (яра форма), ф. ЕОРЖЯФ-3	<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>annua</i>), f. EORZHIAF-4 Рижій посівний (яра форма), ф. ЕОРЖЯФ-4
			
<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>annua</i>), f. EORZHIAFD Рижій посівний (яра форма), ф. ЕОРЖЯФД	<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz (f. <i>annua</i>), f. EORZHIAFCH Рижій посівний (яра форма), ф. ЕОРЖЯФЧ	<i>Camelina sativa</i> (L.) Crantz f. <i>biennis</i> Rakhmetov f. CHPKOZ Рижій посівний (озима форма), ф. ЧНІКОЗ	
			
<i>Crambe tataria</i> Sebeok., f. EOKTSF-7 Катран татарський, ф. ЕОКТСФ-7	<i>Crambe tataria</i> Sebeok Катран татарський	<i>Crambe pontica</i> Steven ex Rupr. Катран понтійський	
			
<i>Crambe koktebelica</i> (Junge), f. NPF-Karadahska Катран коктебельський, ф. ППФ-Карадагська	<i>Crambe koktebelica</i> (Junge) N.Busch Катран коктебельський	<i>Crambe koktebelica</i> (Junge), f. EOKTKF-4 Катран коктебельський, ф. ЕОКТКФ-4	

		
<i>Crambe maritima</i> L., f. ЕОКТПФ-5 Катран морський, ф. ЕОКТПФ-5	<i>Crambe maritima</i> L. Катран морський	<i>Crambe grandiflora</i> DC. Катран великоквітковий
		
<i>Crambe hispanica</i> subsp. <i>abyssinica</i> (Hochst. ex REFr.) Prina Катран абісинський	<i>Crambe cardifolia</i> L. Катран серцелистий	<i>Eruca vesicaria</i> (L.) Cav. (<i>E. sativa</i> Mill.), f. 1 Індау везікарія (ерука посівна), ф. 1
		
<i>Eruca vesicaria</i> (L.) Cav. (<i>Eruca sativa</i> Mill.), f. 1 Індау везікарія (ерука посівна), ф. 1	<i>Eruca vesicaria</i> (L.) Cav. (<i>Eruca sativa</i> Mill.), f. <i>biennis</i> -DM Rakhmetov Індау везікарія (ерука посівна), ф. озима-Д	<i>Eruca vesicaria</i> (L.) Cav Індау посівний, (рукола)
		
<i>Isatis tinctoria</i> L. Вайда фарбувальна	<i>Lepidium sativum</i> L., f. <i>biennis</i> Rakhmetov Крес-салат, ф.озима	<i>Mutarda nigra</i> (L.) Bernh. (<i>Brassica nigra</i> (L.) Koch), f. <i>biennis</i> -HL Rakhmetov Гірчиця чорна, ф. озима-ГЛ

		
<i>Mutarda nigra</i> (L.) Bernh. Гірчиця чорна	<i>Mutarda nigra</i> (L.) Bernh. (<i>Brassica nigra</i> (L.) Koch), f. <i>biennis</i> -HL Rakhmetov Гірчиця чорна, ф. озима-ГЛ	<i>Mutarda nigra</i> (L.) Bernh. (<i>Brassica nigra</i> (L.) Koch), f. 1 Гірчиця чорна, ф. 1
		
<i>Orychophragmus violaceus</i> (L.) Schultz. Оріхофрагмус фіолетовий	<i>Raphanus raphanistrum</i> subsp. <i>sativus</i> (L.) Domin var. <i>oleiformis</i> Pers. (<i>Raphanus sativus</i> L. var. <i>oleiformis</i> Pers.), f. EORDOF-NAU Редька посівна р. олійна, ф. ЕОРДОФ-НАУ	<i>Raphanus raphanistrum</i> subsp. <i>sativus</i> (L.) Domin var. <i>oleiformis</i> Pers. (<i>Raphanus sativus</i> L. var. <i>oleiformis</i> Pers.), cv. Yamaika Редька посівна р. олійна, с. Ямайка
		
<i>Raphanus raphanistrum</i> subsp. <i>sativus</i> (L.) Domin var. <i>oleiformis</i> Pers. (<i>Raphanus</i> <i>sativus</i> L. var. <i>oleiformis</i> Pers.), f. EORDOF-7 Редька посівна р. олійна, ф. ЕОРДОФ-7	<i>Raphanus raphanistrum</i> subsp. <i>sativus</i> (L.) Domin var. <i>oleiformis</i> Pers. (<i>Raphanus sativus</i> L. var. <i>oleiformis</i> Pers.), cv. Raduha-FOL Редька посівна р. олійна, с. Радуга-ФОЛ	

		
<i>Raphanus raphanistrum</i> subsp. <i>sativus</i> (L.) Domin var. <i>oleiformis</i> Pers. (<i>Raphanus sativus</i> L. var. <i>oleiformis</i> Pers.), cv. Kyianochka Редька посівна р. олійна, с. Кияночка	<i>Raphanus raphanistrum</i> subsp. <i>sativus</i> (L.) Domin var. <i>oleiformis</i> Pers. (f. <i>biennis</i>) (<i>Raphanus sativus</i> L. var. <i>oleiformis</i> Pers. (f. <i>biennis</i>)), f. Cherniakhivska Редька посівна р. олійна (озима форма), ф. Черняхівська	<i>Raphanus raphanistrum</i> subsp. <i>sativus</i> (L.) Domin var. <i>oleiformis</i> Pers. (f. <i>biennis</i>) (<i>Raphanus sativus</i> L. var. <i>oleiformis</i> Pers. (f. <i>biennis</i>)), cv.s.Vesnianka-1 Редька посівна р. олійна (озима форма), сз. Веснянка-1
		
<i>Raphanus raphanistrum</i> subsp. <i>sativus</i> (L.) Domin var. <i>oleiformis</i> Pers. (f. <i>biennis</i>) (<i>Raphanus sativus</i> L. var. <i>oleiformis</i> Pers. (f. <i>biennis</i>)), f. 8-О Редька посівна р. олійна (озима форма), ф.8-О	<i>Raphanus raphanistrum</i> subsp. <i>sativus</i> (L.) Domin var. <i>oleiformis</i> Pers., f. <i>biennis</i> Rakhmetov (<i>Raphanus sativus</i> L. var. <i>oleiformis</i> Pers. (f. <i>biennis</i>)), Редька посівна р. олійна (озима форма)	<i>Raphanus raphanistrum</i> subsp. <i>sativus</i> (L.) Domin var. <i>oleiformis</i> Pers. (f. <i>biennis</i>) (<i>Raphanus sativus</i> L. var. <i>oleiformis</i> Pers. (f. <i>biennis</i>)), f. Vasytkivska-2 Редька посівна р. олійна (озима форма), ф. Васильківська-2
		
<i>Raphanus raphanistrum</i> L. Редька японська	<i>Sinapis alba</i> L., f. Vasytkivska Гірчиця біла, ф. Васильківська	<i>Sinapis alba</i> L., f. EOHBFD-1 Гірчиця біла, ф. ЕОГБФД-1

CHENOPODIACEAE		ЛОБОДОВІ			
					
<i>Atriplex hortensis</i> L., cv. Gorodnay jovta Лутига садова, с. Городня жовта		<i>Atriplex hortensis</i> L., cv. Sadova chervona Лутига садова, с. Садова червона			
					
<i>Beta vulgaris</i> subsp. <i>vulgaris</i> var. <i>alba</i> , cv. Tsentaur Буряк кормовий, с. Центаур		<i>Beta vulgaris</i> subsp. <i>vulgaris</i> var. <i>alba</i> , cv. Ursus Буряк кормовий, с.Урсус		<i>Chenopodium quinoa</i> Willd., f. Chernihivska-TSI Лобода кіноа, ф. Чернігівська-ЦІ	
CUCURBITACEAE		ГАРБУЗОВІ			
					
<i>Cucurbita pepo</i> L., cv. Romashka Гарбуз звичайний, с. Ромашка		<i>Cucurbita pepo</i> L., f. Talyshska sira Гарбуз звичайний, ф. Талишська сіра		<i>Cucurbita pepo</i> L., f. viridis Гарбуз звичайний, ф. зелена	

		
<i>Cucumis sativus</i> L., (<i>Golden muskmelon</i>) Диня посівна (золота диня)	<i>Cucumis melo</i> L., cv. s. <i>Koreianochka</i> Диня посівна, сз. Корейночка	<i>Cucumis melo</i> L., f. <i>zelena</i> Диня посівна, ф. зелена
CYPERACEAE		ОСОКОВІ
		
<i>Cyperus esculentus</i> L., cv. s. <i>Faraon-FKO</i> Смикавець їстівний (чуфа), сз. Фараон-ФКО	<i>Cyperus esculentus</i> L. Смикавець їстівний	
EUPHORBIACEAE		МОЛОЧАЙНІ
		
<i>Ricinus communis</i> L., f. <i>EORTSSH-1</i> Рицина звичайна, ф. ЕОРЦСГФ-1	<i>Ricinus communis</i> L., f. <i>EORTSSH-2</i> Рицина звичайна, ф. ЕОРЦСГФ-2	

FABACEAE			БОБОВІ		
					
<i>Arachis hypogaea</i> L., cv. Vechirnyi Rio Арахіс підземний, с. Вечірній Ріо		<i>Arachis hypogaea</i> L., f.1 Арахіс підземний, ф. 1		<i>Astragalus galegiformis</i> L., f. AKZV Астрагал козлятникоподібний, ф. АКЗВ	
					
<i>Astragalus ponticus</i> Pall. Астрагал понтійський		<i>Astragalus cicer</i> L. Астрагал нутоподібний		<i>Astragalus galegiformis</i> L. Астрагал козлятникоподібний	
					
<i>Astragalus onobrychis</i> L. Астрагал еспарцетоподібний		<i>Astragalus falcatus</i> Lam. Астрагал серпоплідний		<i>Astragalus sulcatus</i> L. Астрагал борозенчастий	

		
<i>Astragalus glycyphyllos</i> L. Астрагал солодколистий	<i>Astragalus canadensis</i> L. Астрагал канадський	<i>Astragalus galegiformis</i> L., f. RS Астрагал козлятникоподібний, ф. РС
		
<i>Baptisia australis</i> (L.) R. Br. Бабтизія південна	<i>Desmodium canadense</i> (L.) DC., f. DKOK Десмодіум канадський, ф. ДКОК	<i>Faba bona</i> Medik. Боби кінські
		
<i>Galega orientalis</i> Lam. Козлятник східний	<i>Lathyrus sylvestris</i> L. × <i>Lathyrus latifolius</i> L. Чина лісова × чина широколиста	<i>Lespedeza bicolor</i> Turcz., f. LDNRE Леспедеза двоколірна, ф. ЛДНРЕ

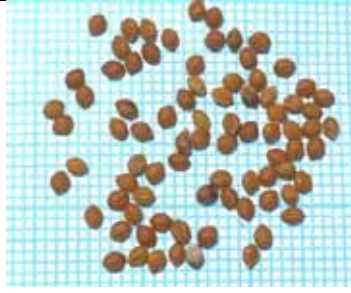
		
<i>Lens culinaris</i> Medik. Сочевиця харчова	<i>Onobrychis grandis</i> Lipsky, f. EVL Еспарцет високий, ф. ЕВЛ	<i>Phaseolus vulgaris</i> L., cv. Adelina Квасоля зернова, с. Аделіна
		
<i>Phaseolus vulgaris</i> L., cv. Bondiuel Квасоля зернова, с. Бондюель	<i>Phaseolus vulgaris</i> L., f. Amerykanska chorna Квасоля звичайна, ф. Американська чорна	<i>Phaseolus lunatus</i> L. subsp. bicolor Квасоля лімська, р. двоколірна
		
<i>Phaseolus coccineus</i> L. Квасоля вогняно-червона	<i>Phaseolus lunatus</i> L. Квасоля лімська	<i>Vigna unguiculata</i> subsp. <i>Sesquipedalis</i> , cv. Borlotto Вігна спаржева, с. Борлотто

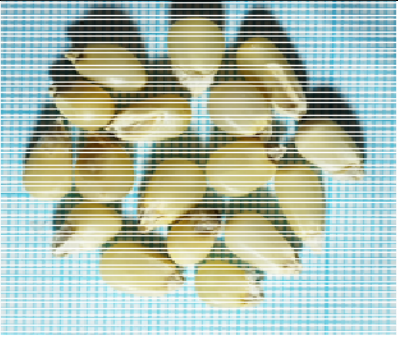
		
<i>Vigna unguiculate</i> subsp. <i>Sesquipedalis</i>, cv. <i>Borlotto</i> Вігна спаржева, с. Борлотто	<i>Vigna unguiculata</i> (L.). Walp. Вігна початкова	<i>Vigna radiata</i> (L.) R.Wilczek Вігна промениста
		
<i>Vigna unguiculata</i> subsp. <i>sesquipedalis</i> (L.) Verdc. Вігна початкова	<i>Vigna radiata</i> (L.) R.Wilczek Вігна промениста (крупнонасінна)	<i>Vigna angularis</i> (Willd.) Ohwi & H.Ohashi Вігна кутова, Адзукі
HYDROPHYLLACEAE ВОДОЛИСТІ		
		
<i>Praxelia tanacetifolia</i> Benth., f. <i>biennis</i> Rakhmetov Фацелія пижмолиста, ф.озима		

LAMIACEAE		ГЛУХОКРОПІВОВІ	
			
<i>Dracocephalum ibericum</i> M.Bieb. (<i>Lallemantia iberica</i> (Stev.) Fisch. et Mey.) Лялеманція іберійська		<i>Dracocephalum ibericum</i> M.Bieb., (<i>Lallemantia iberica</i> (Stev.) Fisch. et Mey.), f. Cheska Лялеманція іберійська, ф. Чеська	
LINACEAE		ЛЬОНОВІ	
			
<i>Linum usitatissimum</i> var. <i>usitatissimum</i> (<i>Linum humile</i> Mill., <i>Linum usitatissimum</i> var. <i>humile</i> Mill.), cv. Orfei Льон низький, с. Орфей	<i>Linum usitatissimum</i> var. <i>usitatissimum</i> (<i>Linum humile</i> Mill.), Льон низький	<i>Linum usitatissimum</i> L., f. bilonasinna Льон звичайний, ф. білонасінна	
MALVACEAE		МАЛЬВОВІ	
			
<i>Abutilon theophrasti</i> Medik., f. EBKT-1 Абутилон Теофраста, ф. ЕБКТ-1	<i>Abutilon theophrasti</i> Medik., f. EBKT-2 Абутилон Теофраста, ф. ЕБКТ-2	<i>Alcea rosea</i> L. Рожа рожева	

		
<i>Althaea officinalis</i> L. Алтея лікарська	<i>Gossypium hirsutum</i> L. Бавовник звичайний	<i>Hibiscus moscheutos</i> L. Гібіск мускусний
		
<i>Kitaibela vitifolia</i> Willd., f. EBKTV Китайбелія виногра- долиста, ф. ЕБКТВ	<i>Malva sylvestris</i> L. Мальва лісова	<i>Malva thuringiaca</i> (L.) Vis. (<i>Lavatera thuringiaca</i> L.) Мальва тюрінгська (Лаватера тюрінгська)
		
<i>Malva verticillata</i> var. <i>verticillata</i> × <i>Malva verticillata</i> var. <i>verticillate</i> Rakhmetov (<i>Malva crispa</i> L. × <i>Malva pulchella</i> Bernh.), cv. Nika Мальва кільчаста р. кільчаста× мальва кільчаста р. кільчаста (Мальва кучерява × мальва пульхелла), с.Ніка	<i>Ripariosida hermaphrodita</i> (L.) Weakley & D.B.Poind. (<i>Sida hermaphrodita</i> (L.) Rusby), cv. Fitoenerhiia Ріпарисодія багаторічна Сіда багаторічна	

PAULOWNIACEAE		ПАВЛОВНІЄВИ	
			
<i>Paulownia tomentosa</i> (Thunb.) Steud., f. f. Gl.U Павловнія повстяна, ф. ГЛУ			
PEDALIACEAE		КУНЖУТОВІ	
			
<i>Sesatum indicum</i> L. Кунжут індійський			
POACEAE		ТОНКОНОГОВІ	
			
<i>Avena sativa</i> L. Овёс посівний	<i>Echinochloa frumentaceae</i> Link., f. ETSPKHF-1 Пайза, ф. ЕЦПХФ-1	<i>Eleusine coracana</i> (L.) Gaertn., cv. Yevheniia Елевсіна коракана, с. Євгенія	

		
<i>Panicum virgatum</i> L., cv. Zoriane Просо прутоподібне, с. Зоряне	<i>Setaria italica</i> (L.) Beauv. ssp. maxima (Alef.) Mansf., cv. s. Sviatkova Мишій італійський п. чумиза, сз. Святкова	<i>Sorghum bicolor</i> subsp. <i>bicolor</i> (<i>Sorghum saccharatum</i> (L.) Moench), cv. Sorhodar Сорго цукрове, с. Соргодар
		
<i>Sorghum almum</i> Parodi Трава Колумба (сорго багаторічне)	<i>Sorghum</i> × <i>sudanense</i> (Piper) Stapf, f. ETSSTF-1 Сорго суданське, ф. ЕЦСТФ-1	<i>Sorghum bicolor</i> subsp. <i>bicolor</i> (<i>Sorghum durra</i> (Forsk.) Stapf) Сорго дурра
		
		
		
Насіння різних форм та сортів рослин <i>Sorghum bicolor</i> subsp. <i>bicolor</i> (<i>Sorghum saccharatum</i> (L.) Moench) – сорго цукрового		

		
<i>Zea mays</i> L. Кукурудза звичайна	<i>Zea mays</i> L., Кукурудза попкорн	<i>Zea mays</i> subsp. <i>mays</i> Кукурудза цукрова
POLYGONACEAE		ГРЕЧКОВІ
		
<i>Koenigia divaricata</i> (L.) T.M.Schust. & Reveal (<i>Polygonum divaricatum</i> L.), f. EBHCHZ Кьонігія розчепірена (Гірчак забайкальський), ф. ЕБГЧЗ	<i>Rheum raphanistrum</i> L. Ревінь чорноморський	<i>Rumex kioviensis</i> Rakhmetov, A. Mosyakin & Mosyakin, sp. nov – Shchavnat (<i>Rumex patientia</i> L. × <i>Rumex</i> <i>tianschanicus</i> Losinsk.), cv. Biekor-1 Щавель київський – Щавнат (Щавель шпинатний × щавель тянь-шанський), с. Бієкор-1
RANUNCULACEAE		ЖОВТЕЦЕВІ
		
<i>Nigella sativa</i> L. Чорнушка посівна	<i>Nigella sativa</i> L., cv.z. Aisu Чорнушка посівна, с.з.Айсу	<i>Nigella arvensis</i> L. Чорнушка польова

SOLANACEAE		ПАСЛЬОНОВІ	
			
<i>Nicandra physaloides</i> (L.) Gaertn. Нікандра фізалісоподібна		<i>Nicandra physaloides</i> (L.) Gaertn., f. Sadova-1 Нікандра фізалісоподібна, ф. Садова-1	
URTICACEAE		КРОПИВОВІ	
			
<i>Urtica cannabina</i> L. f. ЕВКРК Кропива коноплева, ф. ЕБКПК			

2.3. ПРЯНО-АРОМАТИЧНІ РОСЛИНИ

АРІАСЕАЕ ОКРУЖКОВІ		
		
<i>Ammi majus</i> L. Амі велика	<i>Visnaga daucoides</i> Gaertn. Амі зубна	<i>Pimpinella anisum</i> L. Бедринаць ганусовий
		
<i>Pimpinella saxifraga</i> L. Бедринаць ломикаменевий	<i>Carum carvi</i> L. Кмин звичайний	<i>Coriandrum sativum</i> L. Коріандр посівний
		
<i>Foeniculum vulgare</i> Mill. Фенхель звичайний	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill. Фенхель звичайний, с. Моравський	<i>Levisticum officinale</i> W.D.J. Koch Любисток лікарський
		
<i>Myrrhis odorata</i> (L.) Scop. Міріс запашний		

ASTERACEAE

АЙСТРОВІ

Achillea ageratum L.
Деревій агератовий

Achillea millefolium L.
Деревій звичайний

Achillea filipendulina Lam.
Деревій таволговий

Achillea millefolium subsp.
collina (Wirtg.) Oborny
(*Achillea collina* (Wirtg.)
Becker ex Heimerl)
Деревій звичайний
п. горбковий
(Деревій горбковий)

Achillea ptarmica L.
Деревій цілолистий

Artemisia dracunculus L.
Полин естрагоновий,
с. Аквамарин

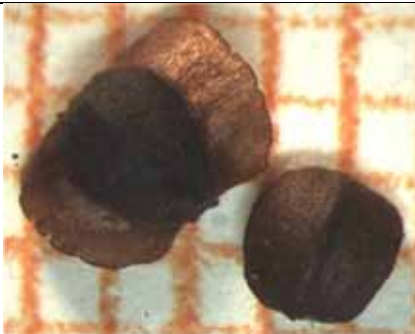
Artemisia dracunculus L.
Полин естрагоновий,
с. Сибіряк

Calendula arvensis M. Bieb.
Нагідки польові

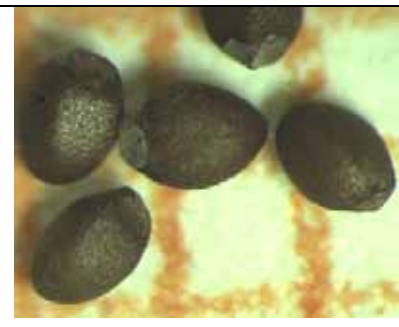

Calendula officinalis L.
Нагідки лікарські

ASTERACEAE АЙСТРОВІ		
		
<i>Cichorium intybus</i> L. Цикорій звичайний	<i>Coreopsis grandiflora</i> Hoog ex Sweet Кореопсис великоквітковий	<i>Gaillardia aristata</i> Pursh Гайлардія остиста
		
<i>Grindelia integrifolia</i> DC. Грінделія суцільнолиста	<i>Grindelia robusta</i> Nutt. Грінделія могутня	<i>Grindelia squarrosa</i> (Pursh) Dunal Грінделія відстовбурчена
		
<i>Helenium aromaticum</i> (Hook.) L.H. Bailey (<i>Cephalophora aromatica</i> (Hook.) Schrad.)	<i>Notobasis syriaca</i> (L.) Cass. (<i>Cnicus syriacus</i> (L.) Willd.) Нотобазис сирійський (Кнікус сирійський)	<i>Pyrhetrum majus</i> Маруна велика, канупер

ASTERACEAE		АЙСТРОВІ	
			
<i>Tanacetum balsamita</i> Пижмо бальзамічне Канупер	<i>Tanacetum cinerariifolium</i> (Trevir.) Sch. Bip (<i>Pyrethrum cinerariifolium</i> Trevir.) Пижмо цинерарієлисте (Ромашка далматська)	<i>Tanacetum vulgare</i> L. Пижмо звичайне	
BRASSICACEAE		КАПУСТЯНІ	
			
<i>Eruca vesicaria</i> (L.) Cav. (<i>Eruca sativa</i> Mill.) Індау везікарія (Рукола)		<i>Lepidium sativum</i> L. Хрінниця посівна (крес-салат)	
CLUSIACEAE		ЗВІРОБІЙНІ	
			
	<i>Hypericum calycinum</i> L. Звіробій чашечковий		

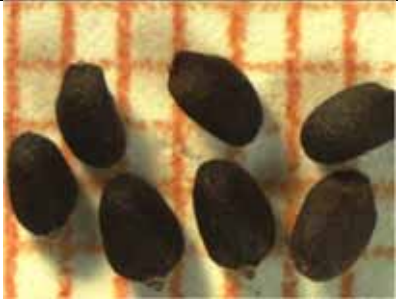
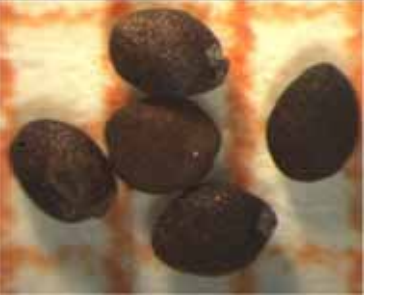
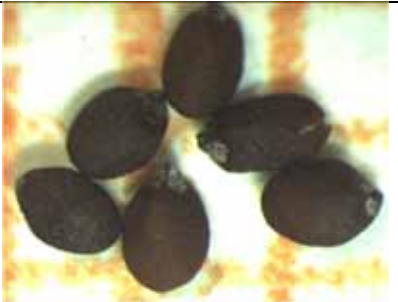
CRASSULACEAE		ТОВСТОЛИСТІ	
			
		<i>Rhodiola pauciflora</i> (Edgew.) Pusalkar <i>(Rhodiola linearifolia (Royle) S.H.Fu)</i> Родіола малоквіткова (Родіола лінійнолиста)	
CUCURBITACEAE		ГАРБУЗОВІ	
			
		<i>Cucumis dipsaceus</i> Wender. ex Steud. Огірок ворсянковий, ангурія	
FABACEAE		БОБОВІ	
			
<i>Trigonella caerulea</i> (L.) Ser. Гуньба голуба		<i>Trigonella foenum-graecum</i> L. Гуньба сінна	

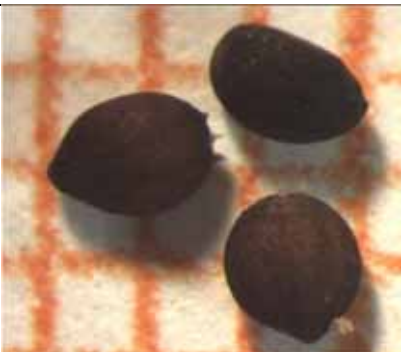
LAMIACEAE		ГЛУХОКРОПИВОВІ	
			
<i>Agastache foeniculum</i> (Pursh) Kuntze (<i>Lophanthus anisatus</i> Adans.), cv. Leleka Багатоколосьник фенхелевий (Лофант ганусовий), с. Лелека	<i>Agastache foeniculum</i> (Pursh) Kuntze (<i>Lophanthus anisatus</i> Adans.), cv. Synii veleten Багатоколосьник фенхелевий (Лофант ганусовий), с. Синій велетен	<i>Agastache mexicana</i> (Kunth) Lint & Epling Багатоколосьник мексиканський	
			
<i>Agastache nepetoides</i> (L.) Kuntze Багатоколосьник непетовий	<i>Clinopodium nepeta</i> (L.) Kuntze (<i>Calamintha nepeta</i> (L.) Savi) Пахучка непетова (Каламінта непетова)	<i>Clinopodium serpyllifolium</i> (M. BIEB.) Kuntze Пахучка чебрецелиста	
			
<i>Dracosephalum grandiflorum</i> L. Змієголовник великоквітковий	<i>Dracosephalum moldavica</i> L. Змієголовник молдавський	<i>Dracosephalum officinale</i> (L.) Y.P.Chen & B.T.Drew (<i>Hyssopus officinalis</i> L.), cv. Atlant Змієголовник лікарський (Гісоп лікарський), с.Атлант	

		
<i>Dracocephalum officinale</i> (L.) Y.P.Chen & B.T.Drew (Hyssopus officinalis L.), cv. Vodohrai Змієголовник лікарський (Гісоп лікарський), с. Водограй	<i>Dracocephalum officinale</i> (L.) Y.P.Chen & B.T.Drew (Hyssopus officinalis L.), cv. Markiz Змієголовник лікарський (Гісоп лікарський), с. Маркіз	<i>Dracocephalum officinale</i> subsp. officinale (Hyssopus angustifolius M.Bieb.) Гісоп вузьколистий
		
<i>Dracocephalum seravshanicum</i> (Dubj.) Y.P.Chen & B.T.Drew (<i>Hyssopus seravshanicus</i> (Dubj.) Pazij) Змієголовник зеравшанський (Гісоп зеравшанський)	<i>Elsholtzia ciliata</i> (Thunb.) Hyl. Ельсгольція війчаста	<i>Hyssopus ambiguus</i> (Trautv.) Пјin ex Prochorov. Гісоп сумнівний
		
<i>Hyssopus macranthus</i> Boiss. Гісоп великоквітковий	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill. Лаванда вузьколиста	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill., f. alba Лаванда вузьколиста, ф. біла

		
<i>Leonotis nepetifolia</i> (L.) R.Br. Леонотіс непетолістний (Лев'ячий хвіст)	<i>Marrubium incanum</i> Desf. Шандра сива	<i>Marrubium vulgare</i> L. Шандра звичайна
		
<i>Melissa officinalis</i> L. Меліса лікарська	<i>Melissa officinalis</i> L. subsp. <i>officinalis</i> Меліса лікарська п. лікарська (<i>Melissa bicornis</i> Klokov) (Меліса дворога)	<i>Micromeria graeca</i> (L.) Benth. ex Rchb. Мікромерія грецька
		
<i>Monarda bradburyana</i> Beck. Монарда бредбері	<i>Monarda citriodora</i> Cerv. ex Lag. Монарда лимонна	<i>Monarda didyma</i> L., cv. Madonna Монарда двійчаста, с. Мадонна

		
<i>Monarda didyma</i> L., cv. Serpanok Монарда двійчаста, с. Серпанок	<i>Monarda didyma</i> L., cv. Sguaw Монарда двійчаста, с. Скво	<i>Monarda didyma</i> L., cv. Slava Монарда двійчаста, с. Слава
		
<i>Monarda didyma</i> L., cv. Snizhana Монарда двійчаста, с. Сніжана	<i>Monarda fistulosa</i> L. Монарда трубчаста	<i>Monarda russeliana</i> Nutt. ex Sims Монарда рассела
		
<i>Nepeta cataria</i> var. <i>citriodora</i> Dumoulin ex Lej. (<i>Nepeta cataria</i> var. <i>citriodora</i> L.), cv. Melodiia Котяча м'ята справжня р. лимонна, с. Мелодія	<i>Nepeta grandiflora</i> M. Bieb. Котяча м'ята великоквітова	<i>Nepeta italica</i> L. Котяча м'ята італійська

		
<i>Ocimum basilicum</i> L. Васильки справжні	<i>Ocimum basilicum</i> L., cv. Opal Васильки справжні, с. Опал	<i>Ocimum basilicum</i> L., cv. Siam Queen Васильки справжні, с. Сіам куїн
		
<i>Ocimum basilicum</i> L. var. <i>cinnamtomum</i> Васильки справжні р. коричні	<i>Ocimum basilicum</i> L. var. <i>citriodorum</i> Васильки справжні р. лимонні	<i>Ocimum gratissimum</i> L. Васильки евгенольні
		
<i>Ocimum lamifolium</i> Hochst. Ex Benth. Васильки широколисті	<i>Ocimum sanctum</i> L. Васильки священі	<i>Origanum majorana</i> L., cv. Dzvinochok майоран садовий, с. Дзвіночок
		
<i>Origanum vulgare</i> L. Материнка звичайна	<i>Perilla frutescens</i> (L.) Britt. Перила чагарникова	<i>Salvia aethiopis</i> L. Шавлія ефіопська

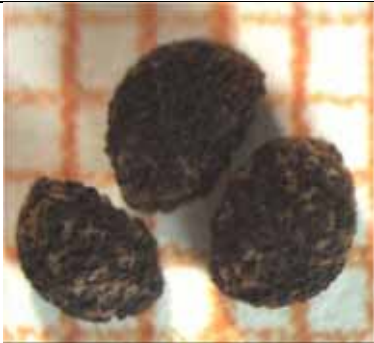
		
<i>Salvia bicolor</i> ex Fletcher Шавлія двоколірна	<i>Salvia bucharica</i> Popov Шавлія бухарська	<i>Salvia deserta</i> Schangin. Шавлія пустельна
		
<i>Salvia glutinosa</i> L. Шавлія клейка	<i>Salvia grandifolia</i> W.W.Sm. Шавлія великолисткова	<i>Salvia hispanica</i> L. Шавлія іспанська
		
<i>Salvia viridis</i> L. Шавлія зелена (чубата)	<i>Salvia nemorosa</i> L. (<i>Salvia moldavica</i> Klok.) Шавлія дібровна (Шавлія молдавська)	<i>Salvia nemorosa</i> L. (<i>Salvia moldavica</i> Klok.), cv. Rosakönigin Шавлія дібровна (Шавлія молдавська), с. Розакьонігін

		
<i>Salvia officinalis</i> L. Шавлія лікарська	<i>Salvia patens</i> Cav. Шавлія відхилена	<i>Salvia sclarea</i> L. Шавлія мускатна
		
<i>Salvia verbenaca</i> L. Шавлія вербенова	<i>Salvia virgate</i> Jacq. Шавлія прутнякова	<i>Salvia verticillata</i> L. Шавлія кільчаста
		
<i>Satureja coerulea</i> Janka Чабер голубий	<i>Satureja hortensis</i> L. Чабер садовий	<i>Satureja montana</i> L. Чабер гірський
		
<i>Vitex agnus-castus</i> L. Прутняк священний	<i>Vitex agnus-castus</i> L., cv. Favoryt Прутняк священний, с. Фаворит	<i>Vitex agnus-castus</i> L., cv. Romantyk Прутняк священний, с. Романтик

		
<i>Vitex agnus-castus</i> L. Прутняк священий, с. Барокко	<i>Vitex negundo</i> L. Прутняк китайський	<i>Vitex negundo</i> var. <i>negundo</i> (<i>Vitex cannabifolia</i> Siebold & Zucc) Прутняк китайський р. китайський (Прутняк коноплеподібний)

RANUNCULACEAE

ЖОВТЕЦЕВІ

		
<i>Nigella arvensis</i> L. Чорнушка польова	<i>Nigella damascena</i> L. Чорнушка дамаська	<i>Nigella hispanica</i> L. Чорнушка іспанська
		
<i>Nigella nigellastrum</i> L. Чорнушка чорнушкова	<i>Nigella orientalis</i> L. Чорнушка східна	<i>Nigella sativa</i> L. Чорнушка посівна

ROSACEAE РОЗОЦВІТІ	
	
<i>Coluria geoides</i> (Pall.) Bunge Колюрія гравілатоподібна	<i>Geum urbanum</i> L. Гравілат міський
RUTACEAE РУТОВІ	
	
<i>Ruta graveolens</i> L. (<i>Ruta hortensis</i> Mill.) Рута запашна (Рута садова)	

2.4. НЕТРАДИЦІЙНІ ЕФІРОНОСНІ РОСЛИНИ

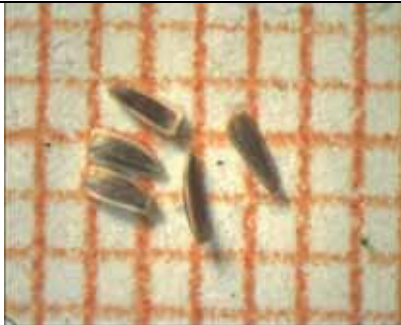
ASTERACEAE АЙСТРОВІ		
		
<i>Achillea setacea</i> Waldst. & Kit. Деревій щетинистий	<i>Bidens aurea</i> (Aiton) Sherff Черда золотиста	<i>Emilia coccinea</i> (Sims) G.Don Емілія яскраво-червона
		
<i>Tagetes lucida</i> Cav. Чорнобривці променеві		
LAMIACEAE ГЛУХОКРОПІВОВІ		
		
<i>Agastache scrophulariifolia</i> (Willd.) Kuntze Агастахе ранниколистий	<i>Agastache urticifolia</i> (Benth.) Kuntze, cv. Weide Kerze Агастахе кропиволистий, (багатоколосник), с. Вайде Керзе (Вербова Свічка)	<i>Clinopodium menthifolium</i> (Host) Merino Пахучка м'яталиста

		
<i>Clinopodium multicaule</i> (Maxim.) Kuntze Пахучка багатостеблова	<i>Isodon japonicus</i> var. <i>glaucocalyx</i> (Maxim.) H.W.Li Ісодон японський р. сизочашечковий	<i>Mentha longifolia</i> var. <i>asiatica</i> (Boriss.) Rech.f. М'ята довголиста р. азійська
		
<i>Nepeta argolica</i> Bory & Chaub. Котяча м'ята аргольська	<i>Nepeta cataria</i> L. Котяча м'ята справжня	<i>Nepeta cilicica</i> Boiss. ex Benth. Котяча м'ята Кілікії
		
<i>Nepeta grandiflora</i> M.Bieb. Котяча м'ята великоквіткова	<i>Nepeta latifolia</i> DC. Котяча м'ята широколиста	<i>Nepeta melissifolia</i> Lam. Котяча м'ята. мелісолиста
		
<i>Nepeta nepetella</i> L. Котяча м'ята непетелла	<i>Nepeta podostachys</i> Benth. Котяча м'ята подостахіс	<i>Nepeta tuberosa</i> L. Котяча м'ята тубероза

		
<i>Nepeta racemosa</i> var. <i>racemosa</i> (syn. <i>Nepeta mussinii</i> Spreng. ex Henckel) cv. Posviata Meisu Котяча м'ята гроноподібна, с. Посвята Мейсу	<i>Nepeta sibirica</i> L., cv. Charoita Котяча м'ята сибірська, с. Чароїта	<i>Nepeta racemosa</i> var. <i>racemosa</i> (syn. <i>Nepeta transcaucasica</i> Grossh.) Котяча м'ята гроноподібна р. гроноподібна
		
<i>Ocimum tenuiflorum</i> L. Васильки тонкоцвіті, (туласі)	<i>Ocimum basilicum</i> L., cv. Piperita Васильки справжні, с. Перцеві	<i>Ocimum</i> × <i>africanum</i> Lour. Васильки африканські, (лимонні, лаоські, тайські)
		
<i>Pycnanthemum</i> <i>tenuifolium</i> Schrad. Пікнантемум тонколистий, (струнка гірська м'ята)	<i>Salvia hians</i> Royle ex Benth. Шавлія зіяюча, (Шавлія гімалайська)	<i>Salvia sclarea</i> L. Шавлія мускатна, (Шавлія румунська)

		
<i>Salvia transsylvanica</i> (Schur ex Griseb. et Schenk) Schur Шавлія трансільванська	<i>Salvia verbenaca</i> L. Шавлія вербенова	<i>Satureja montana</i> L. Чабер гірський
		
<i>Sideritis hyssopifolia</i> L. Залізниця гісополиста, (загойник)	<i>Scutellaria altissima</i> L. Шоломниця висока	<i>Lavandula dentata</i> L. Лаванда зубчаста
		
<i>Teucrium scorodonia</i> L. Самосил шавлієвий	<i>Ziziphora clinopodioides</i> Lam. Духмянка, Зизифора пахучкоподібна	
RUTACEAE (РУТОВІ)		
		
<i>Ruta montana</i> (L.) L. Рута гірська	<i>Ruta chalepensis</i> L. Рута зимова	

2.5. ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ

ASTERACEAE		АЙСТРОВІ
		
<i>Achillea millefolium</i> L. Деревій звичайний	<i>Arctium lappa</i> L. Лопух справжній	<i>Arctium minus</i> (Hill) Bernh. Лопух малий
		
<i>Arctium nemorosum</i> Lej. Лопух дібровний	<i>Arctium tomentosum</i> Mill. Лопух повстистий	<i>Calendula officinalis</i> L., cv. Krasnodars'ki dribnokvitkovi Нагідки лікарські, с. Краснодарські дрібноквіткові
		
<i>Echinacea purpurea</i> (L.) Moench Ехінацея пурпурова	<i>Grindelia robusta</i> Nutt. Гринделія щільна	<i>Solidago canadensis</i> L. Золотушник канадський

<i>Tanacetum balsamita</i> (L.) Willd. Маруна бальзамічна	<i>Tanacetum corymbosum</i> (L.) Scop. Маруна щиткова	<i>Inula helenium</i> L. Оман високий
<i>Silybum marianum</i> (L.) P. Gaerth. Розторопша плямиста	<i>Onopordum acanthium</i> L. Татарник звичайний	<i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench Цмин пісковий
<i>Bidens tripartita</i> L., cv. Monastyr'ska Черда трироздільна, с. Монастирська		

RANUNCULACEAE

ЖОВТЕЦЕВІ

Aconitum lasiostomum
Reichneb.
Аконіт шерстистовустиий

Actaea europaea (Schipcz.)
J.Compton (*Cimicifuga*
europaea Schipcz.)
Клопогін європейський

Thalictrum flavum L.
Рутвиця жовта

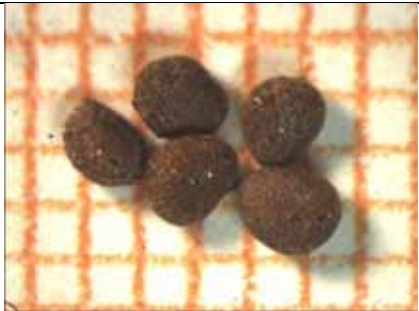
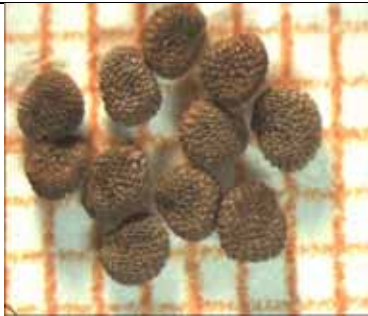
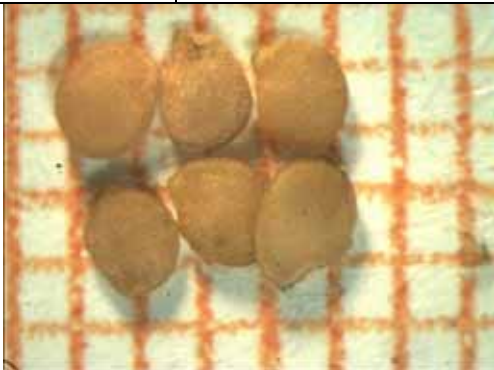
Nigella damascena L.
Чорнушка дамаська

ACORACEAE

АЇРОВІ

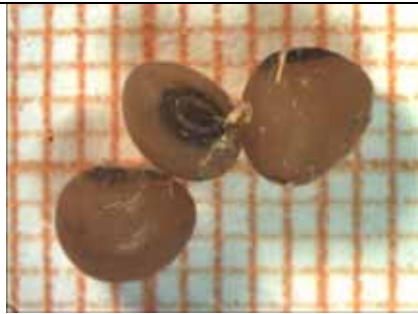

Acorus calamus L.
Аїр тростинний, лепеха звичайна

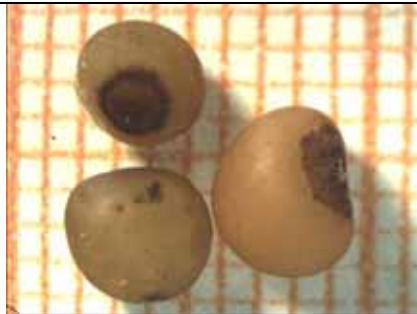
MALVACEAE		МАЛЬВОВІ	
			
<i>Althaea officinalis</i> L. Алтея лікарська		<i>Malva sylvestris</i> L. Калачики лісові	
SOLANACEAE		ПАСЛЬОНОВІ	
			
<i>Atropa bella-donna</i> L. Белладонна звичайна	<i>Datura stramonium</i> L. Дурман звичайний	<i>Hyoscyamus niger</i> L. Блекота чорна	
			
<i>Solanum dulcamara</i> L. Паслін солодко-гіркий		<i>Solanum nigrum</i> L. Паслін чорний	

ASPARAGACEAE

ХОЛОДКОВІ

Convallaria majalis L.
Конвалія звичайна

Polygonatum odoratum (Mill.)
Druce
Купина пахуча

Asparagus officinalis L.
Холодок лікарський

FABACEAE

БОБОВІ

Desmodium canadensis (L.)
DC.
Десмодіум канадський

Galega orientalis Lam.
Козлятник східний

Ononis arvensis L.
Вовчуг польовий

Glycyrrhiza glabra L.
Солодка гола

Glycyrrhiza echinata L.
Солодка щетиниста

SCROPHULARIACEAE

РАННИКОВІ

Digitalis purpurea L.,
cv. Zirochka
Наперстянка пурпурова,
с. Зірочка

Verbascum densiflorum Bertol.
Дивина густоквіткова

Veronica spicata L.
Вероніка колосиста

Digitalis lanata Ehrh.,
cv. Sul'chanka
Наперстянка шерстиста,
с. Сульчанка

DIOSCOREACEAE

ДІОСКОРЕЙНІ

Dioscorea nipponica Makino
Діоскорейя ніппонська

ARALIACEAE

АРАЛІЄВІ

Eleutherococcus sessiliflorus (Rupr. & Maxim.) S.Y.Hu (syn. *Acanthopanax sessiliflorus* (Rupr. et Maxim.) Seem.
Елеутерокок Скупченоквітковий

APIACEAE

ОКРУЖКОВІ

Eryngium planum L.
Миколайчики плоскі

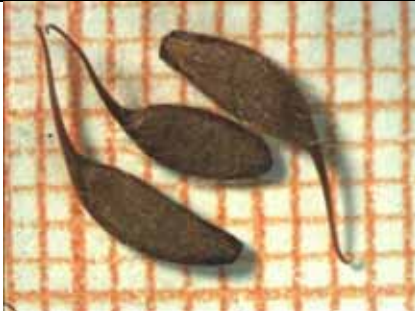
Laser trilobum (L.) Borkh.
Лазурник трилопатевиий

Levisticum officinale Koch
Любисток лікарський

Foeniculum vulgare Mill.
Фенхель звичайний

BRASSICACEAE		КАПУСТЯНІ	
			
<i>Erysimum cheiranthoides</i> L. Жовтушник лакфіолевидний		<i>Erysimum diffusum</i> Ehrh. Жовтушник розлогий	
ROSACEAE		РОЗОБИ	
			
<i>Filipendula ulmaria</i> L. (Maxim.) Гадючник в'язолистий	<i>Geum urbanum</i> L. Гравілат міський	<i>Rosa rugosa</i> Thunb. Шипшина зморшкувата	
			
<i>Agrimonia eupatoria</i> L. Парило звичайне	<i>Potentilla argentea</i> L. Перстач сріблястий	<i>Tanacetum vulgare</i> L. Пижмо звичайне	

		
<i>Fragaria vesca</i> L. Суниця лісова	<i>Prunus padus</i> L. (<i>Padus avium</i> L.) Черемха звичайна	<i>Sanguisorba minor</i> Scop. (<i>Poterium sanguisorba</i> L.) Чорноголовник родовиковий
GERANIACEAE ГЕРАНІЄВІ		
		
<i>Geranium pratense</i> L. Герань лучна		
PAPAVERACEAE МАКОВІ		
		
<i>Glaucium flavum</i> Crantz. Мачок жовтий		<i>Chelidonium majus</i> L. Чистотіл великий

HYPERIACEAE

ЗВІРОБІЙНІ

Hypericum perforatum L.
Звіробій звичайний

LAMIACEAE

ГЛУХОКРОПІВОВІ

Lavandula angustifolia Mill.
Лаванда вузьколиста

Teucrium chamaedrys L.
Самосил гайовий

Leonurus cardiaca L.
Собака кропива звичайна

Physostegia virginiana (L.) Benth
Фізостегія віргінська

Stachys byzantina K. Koch
Чистець візантійський

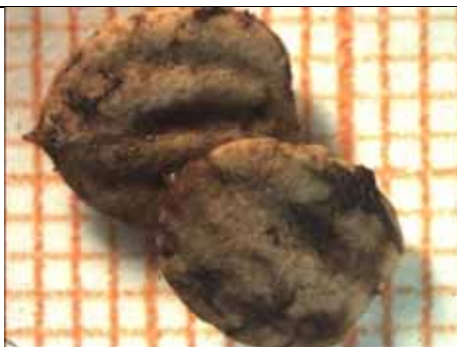
PRIMULACEAE ПЕРВОЦВІТОВІ	
	
<i>Lysimachia vulgaris</i> L. Вербозілля звичайне	<i>Primula veris</i> L. Первоцвіт весняний
PHYTOLACCACEAE ЛАКОНОСІ	
	
<i>Phytolacca americana</i> L. Лаконос американський	
SAMBUCACEAE БУЗИНОВІ	
	
<i>Sambucus ebulus</i> L. Бузина трав'яниста	<i>Sambucus nigra</i> L. Бузина чорна

VALERIANACEAE**ВАЛЕРІАНОВІ**

Valeriana officinalis L.,
cv. Ukraina
Валеріана лікарська,
с. Україна

VERBENACEAE**ВЕРБЕНОВІ**

Verbena officinalis L.
Вербена лікарська

VIBURNACEAE**КАЛИНОВІ**

Viburnum lantana L.
Калина гордовина

ELAEAGNACEAE**МАСЛИНКОВІ**

Hippophae ramnoides L.
Обліпіха крушиновидна

CYPERACEAE**ОСОКОВІ**

Carex brevicollis DC.
Осока парвська

POLYGONACEAE**ГРЕЧКОВІ**

Rheum wittrockii Lundstr
Ревінь Віттрока

RUTACEAE

РУТОВІ

Ruta graveolens L.
Рута запашна

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Біологічні основи інтродукції перспективних енергетичних та ароматичних рослин в Україні /Д.Б.Рахметов, О.А.Корабльова, С.М.Ковтун-Водяницька та ін. Київ: Національна академія наук України, НБС імені М.М. Гришка, 2024. 314 с. <https://doi.org/10.59647/978-617-14-0300-0/1>. ISBN 978-617-14-0300-0

ЗАКОН УКРАЇНИ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин та насінництва і розсадництва у відповідність із положеннями законодавства Європейського Союзу. Відомості Верховної Ради (ВВР, 2023, № 52, ст.151). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-15#Text>

Інтродукція нових корисних рослин в Україні: монографія / Д.Б. Рахметов, О.М. Вергун, С.М. Ковтун-Водяницька та ін. Київ : Ліра-К, 2020. 338 с.

Колекційний фонд енергетичних та ароматичних рослин НБС імені М. М. Гришка НАН України /Д. Б. Рахметов, О. А. Корабльова, С. М. Ковтун- Водяницька та ін. Київ: НАН України, НБС імені М. М. Гришка, 2024. 240 с. <https://doi.org/10.59647/978-617-14-0328-4/1>. ISBN 978-617-14-0328-4.

Рахметов Д.Б. Кормовые мальвы в агрофитоценозах Лесостепи Украины: интродукция, биология, сорта, возделывание. Киев, Фитосоциоцентр, 2000, 288 с.

Сорго цукрове (*Sorghum saccharatum* (L.) Moench) в Україні: біологія, продуктивність та використання на біопаливо / Д. Б. Рахметов, С.М.Шульга, Н.В.Заїменко та ін. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 112 с. <https://doi.org/10.59647/978-617-520-935-6/1>. ISBN 978-617-520-935-6

Стійкість інтродукованих та рідкісних рослин за умов кліматичних змін в Україні : монографія / Д.Б. Рахметов, Н.В. Заїменко, М.Б. Гапоненко та ін. Київ : Видавництво Ліра-К. 2022. 326 с. ISBN 978-966-02-9496-7

Фундаментальні аспекти адаптації нових культур в Україні /Д. Б. Рахметов, С. М. Ковтун-Водяницька, О. П. Бондарчук та ін. Київ : НАН України, НБС імені М. М. Гришка, 2024. 360 с. <https://doi.org/10.59647/978-617-14-0283-6/1>. ISBN 978-617-14-0283-6

Швидкорослі енергетичні рослини в Україні : види роду *Populus*, *Salix*, *Paulownia* та *Silphium* /Д.Б. Рахметов, Н.К.Куцоконь, О.М.Вергун та ін. Київ :

Видавництво Ліра-К, 2024. 128 с. <https://doi.org/10.59647/978-617-520-951-6/1>. ISBN 978-617-520-951-6

Abdullaeva, Y., Manirajan, B.A., Honermeier, B., Schnell, S., Cardinale, M. Domestication affects the composition, diversity, and co-occurrence of the cereal seed microbiota. *Journal of Advanced Research*, 2021. 31. 75–86. <https://doi.org/10.1016/j.jare.2020.12.008>

Barclay, G.F. Anatomy and morphology of seed plants. In: Encyclopedia of Life Science. Chichester: John Wiley & Sons. 2015. 1–20.

Baskin, C. C., & Baskin, J. M. (2014). *Seeds: Ecology, Biogeography, and Evolution of Dormancy and Germination*. Academic Press. 6660 p.

Benedict, J.C., Smith, S.Y., Collinson, M.E., Leong-Škorničková, J., Specht, C.D., Marone, F., Parkinson, D.Y. Seed morphology and anatomy and its utility in recognizing subfamilies and tribes of Zingiberaceae. *American Journal of Botany*. 2015. 102 (11). 1814–1841.

Bewley, J.D., Black, M. Seeds. In: Seeds. Springer, Boston, MA. 1994. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-1002-8_1

Cappers, R. T. A Manual for the Identification of Plant Seeds and Fruits. *Barkhuis Publishing*. 2022. 339 p.

Cervantes E., Martín Gómez J. Seed Shape Description and Quantification by Comparison with Geometric Models. *Horticulturae*. 2019. 5(3). 60; <https://doi.org/10.3390/horticulturae5030060>

Changjiang, L., Qi, L., & Jianxiu, H. Methods and terminology of study on seed morphology from China. *Acta Botanica Boreali-Occidentalia Sinica*. 2004. 24 (1). 178–188.

Herrera, F., Manchester, S.R., Carvalho, M.R., Jaramillo, C., Wing, S.L. Paleocene wind-dispersed fruits and seeds from Colombia and their implications for early Neotropical rainforests. *Acta Palaeobotanica*. 2014. 54. 197–229.

Linkies, A., Graeber, K., Knight, C., Leubner-Metzger, G. The evolution of seeds. *New Phytologist*. 2010. 186 (4). 817–831.

Martín-Gómez, J.J., Gutiérrez del Pozo, D., Uccesu, M., Bacchetta, G., Cabello Sáenz de Santamaría, F., Tocino, Á., & Cervantes, E. Seed morphology in the Vitaceae

based on geometric models. *Agronomy*. 2020. 10 (5). 739. <https://doi.org/10.3390/agronomy10050739>

Seed plant reproductive part. 2025. URL : <https://www.britannica.com/science/plant-reproductive-system/Seed-plants>

Steeves, T.A. The evolution and biological significance of seeds. *Canadian Journal of Botany*. 1983. 61 (12). 3550–3560.

Sun, Z., Adeleke, B.S., Shi, Y., Li, C. The seed microbiomes of staple food crops. *Microbial Biotechnology*. 2023. 16 (12). 2236–2249. <https://doi.org/10.1111/1751-7915.14352>

Wada, S., Kennedy, J.A., Reed, B.M. Seed-coat anatomy and proanthocyanidins contribute to the dormancy of *Rubus* seed. *Scientia Horticulturae*. 2011. 130. 762–768.

Welch, R.M. Importance of seed mineral nutrient reserves in crop growth and development. *Mineral Nutrition of Crops*. 2024. 205-226.

Whiffin, T., & Tomb, A.S. The systematic significance of seed morphology in the neotropical capsular-fruited Melastomataceae. *American Journal of Botany*. 1972. 59 (4). 411–422. <https://doi.org/10.1002/j.1537-2197.1972.tb10112.x>

Wu, M., Zhang, W., Guo, P., Zhao, Z. Identification of seven Zingiberaceous species based on comparative anatomy of microscopic characteristics of seeds. *Chinese Medicine*. 2014. 9 (10). 1–7.

Zhao, K. Automated phenotyping of seeds using traditional and convolutional neural network-based methods. 2024. URL: <https://hdl.handle.net/2097/44189>

Zumajo-Cardona, C., Ambrose, B.A. Phylogenetic analyses of key developmental genes provide insight into the complex evolution of seeds. *Molecular phylogenetics and evolution*. 2020. 147. 106778. <https://doi.org/10.1016/j.ympev.2020.106778>

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАКОН УКРАЇНИ

**Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо
приведення законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин та
насінництва і розсадництва у відповідність із положеннями законодавства
Європейського Союзу
(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 52, ст.151)**

Верховна Рада України **постановляє:**

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У [Цивільному кодексі України](#) (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 40-44, ст. 356):

1) [пункт 3](#) частини першої статті 485 виключити;

2) [пункти 1 і 2](#) частини першої статті 486 викласти в такій редакції:

"1) автор сорту рослин, породи тварин, селекціонер сорту рослин, породи тварин;

2) інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин за правочином чи законом";

3) [статтю 488](#) викласти в такій редакції:

"**Стаття 488.** Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин

1. Майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин, засвідчені патентом, є чинними з дати, наступної за датою їх державної реєстрації, за умови підтримання чинності таких прав відповідно до закону.

2. Законом можуть бути встановлені умови тимчасової чинності майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, породи тварин до набрання ними чинності відповідно до частини першої цієї статті.

3. Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на породи тварин закінчується в останній день тридцятого року, що відліковується після року державної реєстрації таких прав.

4. Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин встановлюється законом".

2. У [Законі України](#) "Про охорону прав на сорти рослин" (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 23, ст. 163):

1) [статті 1, 3, 3¹, 5](#) викласти в такій редакції:

"Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

автор сорту – фізична особа, яка безпосередньо вивела, винайшла чи поліпшила сорт;

авторська винагорода – плата автору сорту за виведення, винайдення чи поліпшення сорту, що сплачується відповідно до умов договору;

база даних сортів – автоматизована інформаційна система, яка складається із системи взаємопов'язаних електронних ресурсів та/або реєстрів. Така система містить визначені цим Законом відомості про сорти, дії та статус за заявкою на сорт і забезпечує технічні можливості для зберігання, надання доступу до наявної інформації та здійснення процедури державної реєстрації сорту та прав на сорт за допомогою електронних сервісів;

база даних Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин (Union internationale pour la Protection des Obtentions Vegetales" (далі – UPOV) – відомості про заявки на сорти рослин, надані договірними сторонами [Конвенції](#) та опубліковані на офіційному веб-сайті Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин;

батьківські компоненти – сорти рослин, які є складовими частинами гібрида першого покоління (інбредна лінія, гібрид), що використовуються для його виведення або відтворення;

ботанічний таксон – таксономічна категорія, встановлена для відособленої групи рослин, споріднених між собою спільністю ознак, властивостей;

використання сорту – здійснення однієї або більше дій щодо насіння та/або садивного матеріалу сорту:

виробництво, відтворення та/або доведення до кондиції з метою розмноження;

пропонування до продажу, продаж та/або інший комерційний обіг;

вивезення за межі митної території України або ввезення на митну територію України, а також зберігання для будь-якої із зазначених цілей;

договірна сторона Конвенції – держава чи міжурядова організація, що приєдналася до [Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин](#), укладеної 2 грудня 1961 року в м. Женеві, з урахуванням змін, внесених Додатковими актами від 10 листопада 1972 року, 23 жовтня 1978 року і 19 березня 1991 року;

державна реєстрація прав на сорт – офіційне визнання і засвідчення державою фактів виникнення, припинення та у випадках, встановлених законом, передачі прав інтелектуальної власності на сорт шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру патентів на сорти рослин на підставі рішення Компетентного органу про державну реєстрацію прав на сорт у порядку, встановленому цим Законом;

державна реєстрація сорту – офіційне визнання і засвідчення державою права на поширення сорту шляхом внесення відповідних відомостей про сорт до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, на підставі рішення Компетентного органу про державну реєстрацію сорту в порядку, встановленому цим Законом;

Державний реєстр патентів на сорти рослин (далі – Реєстр патентів) – офіційний перелік сортів, майнові права інтелектуальної власності на які засвідчено патентами на сорти, та відомостей з патентів про такі сорти;

Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні (далі – Реєстр сортів), – офіційний перелік сортів, придатних для поширення в Україні;

експертний висновок за заявкою на сорт (далі – експертний висновок) – документально оформлені результати кваліфікаційної експертизи сорту для прийняття рішення про державну реєстрацію прав на сорт та/або державну реєстрацію сорту або про відмову у державній реєстрації прав на сорт та/або у державній реєстрації сорту;

експертний заклад – підприємство, установа або організація, уповноважені Компетентним органом на виконання окремих повноважень у сфері охорони прав на сорти рослин відповідно до цього Закону;

заявник – особа, яка подала заявку на сорт та/або набула прав заявника у встановленому законом порядку;

об'єкт заявки на сорт – сорт рослин, щодо якого подано заявку;

офіційний зразок – посадковий матеріал, що надається для довготривалого зберігання, а також у цілях встановлення збереженості характеристик сорту у порядку, встановленому Компетентним органом;

офіційні джерела інформації про заявки на сорт та сорти рослин - офіційні видання, відомості, опубліковані на веб-сайтах Компетентного органу та експертного закладу, відомості, опубліковані в Реєстрі заявок, Реєстрі патентів, Реєстрі сортів, Реєстрі представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин;

підтримувач сорту - особа, яка без набуття прав інтелектуальної власності на сорт забезпечує збереженість сорту шляхом підтримання ознак, визначених під час державної реєстрації сорту, і яка поширює сорт, що є сортом суспільного надбання або загальнопоширеним сортом, або поширює сорт в інших визначених цим Законом випадках;

посадковий матеріал – насіння або садивний матеріал, що вважається придатним для відтворення цілісних рослин;

представник – особа, яка діє в інтересах заявника та/або інших суб'єктів прав щодо сорту з метою виконання будь-яких юридичних дій, право на вчинення яких вона набула на підставі правочину або закону;

Реєстр заявок – перелік офіційних відомостей про заявки на сорт, що ведеться в електронній формі;

Реєстр представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин (далі – Реєстр представників) – офіційний список осіб, які виступають від імені авторів сорту, селекціонерів, заявників, володільців патентів, власників майнового права на поширення сорту, підтримувачів сорту;

селекціонер – особа, яка вивела, винайшла чи поліпшила сорт; особа, яка має або мала трудові чи цивільно-правові відносини з особою, яка вивела, винайшла чи поліпшила сорт (роботодавець, замовник), пов'язані з виведенням, винайденням чи поліпшенням сорту; особа, яка є правонаступником (спадкоємцем) зазначених осіб;

сорт рослин (далі – сорт) – окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) у рамках нижчого з відомих ботанічних таксонів (рід, вид, різновидність) незалежно від того, чи задовольняє вона умови виникнення правової охорони, яку можна визначити ступенем прояву ознак, що є результатом діяльності відповідного генотипу або комбінації генотипів, відрізнити від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї із зазначених ознак і розглядати як єдине ціле з погляду її придатності для відтворення в незміненому вигляді";

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про насіння і садивний матеріал

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 13, ст.92)

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

[№ 2505-IV від 25.03.2005](#), ВВР, 2005, № 17, № 18-19, ст.267

[№ 1759-VI від 15.12.2009](#), ВВР, 2010, № 9, ст.76}

{В редакції Закону

[№ 5397-VI від 02.10.2012](#), ВВР, 2013, № 42, ст.585}

{Зміни до Закону див. в Законі [№ 5462-VI від 16.10.2012](#), ВВР, 2014, № 6-7, ст.80}

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

[№ 864-VIII від 08.12.2015](#), ВВР, 2016, № 4, ст.39

[№ 2530-VIII від 06.09.2018](#), ВВР, 2018, № 41, ст.320

[№ 124-IX від 20.09.2019](#), ВВР, 2019, № 46, ст.295

[№ 2763-IX від 16.11.2022](#)

[№ 2801-IX від 01.12.2022](#)

[№ 3645-IX від 23.04.2024](#)

[№ 4017-IX від 10.10.2024](#)}

{У тексті Закону слово "скасування" замінено словами "припинення дії", крім [абзацу п'ятого](#) пункту 2 розділу IX "Прикінцеві положення" цього Закону, згідно із Законом [№ 4017-IX від 10.10.2024](#)}

Цей Закон визначає основні засади виробництва та обігу насіння і садивного матеріалу, а також порядок здійснення державного контролю за ними.

Дія цього Закону не поширюється на діяльність фізичних осіб щодо виробництва, зберігання, транспортування та/або використання насіння та садивного матеріалу для задоволення власних потреб, не пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, а також на обіг насіння і садивного матеріалу генетично модифікованих організмів (рослин), що регулюється спеціальним законодавством.

{Абзац другий преамбули в редакції Закону [№ 864-VIII від 08.12.2015](#)}

Розділ І.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

насіння - рослинний матеріал, що використовується для сівби, включаючи власне насіння (насінину), плоди, супліддя, та не призначений для безпосереднього споживання людиною або твариною;

{Термін частини першої статті 1 в редакції Закону [№ 2763-IX від 16.11.2022](#)}

садивний матеріал – рслини та їхні вегетативні органи (частини), придатні для відтворення цілісного організму рослин;

насінництво – галузь рослинництва, що забезпечує розмноження та виробництво насіння і садивного матеріалу сортів рослин;

первинні ланки насінництва – посіви (насадження) розсадників добору і розмноження визнаного сорту добазового насіння;

розсадництво – галузь рослинництва, що забезпечує виробництво, створення маточних насаджень;

первинні ланки розсадництва – маточні насадження багаторічних рослин, створені з використанням вихідного садивного матеріалу визнаних сортів у базових розсадниках, і садивний матеріал, що з них отримується;

категорія насіння і садивного матеріалу – насіння і садивний матеріал, отримані на певному етапі відтворення сорту.

Категорії насіння і садивного матеріалу:

добазове насіння – насіння первинних ланок насінництва, що використовують для подальшого його розмноження і отримання базового насіння;

базове насіння – генерації насіння, отримані від послідовного розмноження добазового насіння;

сертифіковане насіння – генерації насіння, отримані від послідовного розмноження базового насіння.

До насіння категорій добазове, базове і сертифіковане належать насіннєва картопля та лікарські рослини;

вихідний садивний матеріал багаторічних рослин – безвірусні рослини або частини рослин сортів, клонів, створені внаслідок селекційної роботи для подальшого розмноження;

базовий садивний матеріал багаторічних рослин – безвірусні рослини або частини рослин сортів, клонів, отримані від послідовного розмноження вихідного садивного матеріалу і призначені для створення маточних насаджень;

сертифікований садивний матеріал багаторічних рослин – безвірусні рослини сортів, клонів, отримані від розмноження базового садивного матеріалу і призначені для закладення промислових насаджень.

До садивного матеріалу категорій вихідний, базовий, сертифікований належать виноград, хміль, плодові, ягідні, горіхоплідні, малопоширені, декоративні та лісові рослини;

пакування – процес затарювання (фасування) певної маси насіння або кількості садивного матеріалу в упаковку (контейнер);

етикетка – ярлик, виготовлений із спеціального паперу чи іншого матеріалу і призначений для маркування насіння, який закріплюється ззовні та, за бажанням виробника, вкладається всередину упаковки (контейнера);

маркування – нанесення на етикетку інформації про назву ботанічного таксону, сорт, номер партії, категорію, генерацію, рік та місяць пакування, а також іншої інформації згідно з вимогами законодавства у сфері насінництва та розсадництва;

сортіві якості насіння і садивного матеріалу – сукупність морфологічних ознак, за якими визначається належність рослини до відповідного сорту;

посівні якості насіння – сукупність показників, що характеризують придатність насіння до сівби;

товарні якості садивного матеріалу – сукупність біометричних показників садивного матеріалу, у тому числі санітарного стану, згідно з якими ведеться сортування і визначення господарської придатності садивного матеріалу;

розсадники добору – ланка розмноження насіння, що відбирається від кращих рослин для подальшого закладення розсадників розмноження;

розсадники розмноження – ланки розмноження насіння, отримані з розсадників добору;

реалізація насіння або садивного матеріалу – діяльність юридичних осіб та/або фізичних осіб – підприємців з продажу та/або постачання насіння або садивного матеріалу;

кондиційне насіння – насіння, сортіві та посівні якості якого відповідають вимогам, встановленим законодавством у сфері насінництва та розсадництва;

некондиційне насіння – насіння, сортіві та посівні якості якого не відповідають вимогам, встановленим законодавством у сфері насінництва та розсадництва;

генерація насіння – насіннєве покоління в межах певної категорії;

система насінництва та розсадництва – комплекс взаємопов'язаних організаційних, наукових і агротехнологічних заходів, спрямованих на забезпечення

виробництва, реалізації та використання насіння і садивного матеріалу сортів рослин;

Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні (далі – Реєстр сортів рослин України) – офіційний перелік сортів рослин, придатних для поширення в Україні;

Перелік сортів рослин Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – Перелік сортів рослин ОЕСР) – офіційний перелік сортів рослин, визнаних придатними для сертифікації країнами, що приєдналися до насінневих схем Організації економічного співробітництва та розвитку;

Державний реєстр суб'єктів насінництва та розсадництва (далі - Реєстр суб'єктів насінництва та розсадництва) - перелік суб'єктів насінництва та розсадництва;

{Термін частини першої статті 1 в редакції Закону [№ 2763-IX від 16.11.2022](#)}
польове оцінювання – оцінювання стану та сортових якостей насінневих посівів, багаторічних насаджень, насіння і садивного матеріалу;

державний нагляд (контроль) – діяльність відповідного центрального органу виконавчої влади у межах його повноважень щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства у сфері насінництва та розсадництва;

сортівий контроль – комплекс заходів із визначення сортових якостей насіння, садивного матеріалу або маточних насаджень багаторічних рослин;

насіннєвий контроль – державний та внутрішньогосподарський контроль сортових і посівних якостей насіння, сортових і товарних якостей садивного матеріалу;

ділянковий (грунтовий) сортівий контроль – оцінювання відповідності рослин, отриманих від насіння контрольної проби, рослинам, отриманим від насіння стандартного зразка, або офіційному опису сорту;

лабораторний сортівий контроль – встановлення належності вегетативних та генеративних органів рослин до відповідного сорту;

державний резервний насіннєвий фонд – запас базового та сертифікованого насіння;

оновлення насіння і садивного матеріалу – періодична заміна сертифікованого насіння, маточних насаджень багаторічних рослин у порядку сортозаміни або сортооновлення;

проба – необхідна кількість насіння або частин рослин (вегетативні та генеративні органи) відповідного сорту, відібраних із загальної кількості для обстеження та аналізу;

контрольна проба – зразок, сформований з проби для безпосереднього висіву на контрольних ділянках для ділянкового (грунтового) та лабораторного сортового контролю;

сільськогосподарські рослини – рослини, представлені сортами (гібридами), що використовуються для виробництва сільськогосподарської сировини і продуктів харчування;

багаторічні рослини – рослини, розвиток яких відбувається понад два вегетаційні періоди;

лісові рослини – лісові дерева і кущі, що використовуються в лісовому господарстві;

декоративні рослини – квіти, газонні трави, цибулини, бульбоцибулини, сіянці і саджанці, живці, мікроживці та рослини-регенеранти, що використовуються в декоративних цілях;

лікарські рослини – дикорослі та культурні рослини або їхні частини (насіння, бруньки, квіти, плоди, стебла, кореневища), що використовуються в медицині для виготовлення лікарських препаратів;

сертифікація насіння і садивного матеріалу – комплекс заходів, спрямованих на визначення сортових і посівних якостей насіння та сортових і товарних якостей садивного матеріалу з метою документального підтвердження відповідності вимогам законодавства у сфері насінництва та розсадництва;

сертифікат на насіння – документ про відповідність, що засвідчує сортові або посівні якості насіння;

сертифікат на садивний матеріал – документ про відповідність, що засвідчує сортові або товарні якості садивного матеріалу;

лісонасіннєва база – природні та штучно створені насадження з цінними спадковими ознаками, призначені для заготівлі лісового насіння;

арбітражне (експертне) визначення посівних якостей насіння і товарних якостей садивного матеріалу – процедура, що проводиться шляхом аналізу проб, відібраних від партії насіння та/або садивного матеріалу, і встановлює відповідність посівних якостей насіння і товарних якостей садивного матеріалу вимогам законодавства у сфері насінництва та розсадництва;

насіннєві схеми Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – насіннєві схеми ОЕСР) – схеми сортової сертифікації ОЕСР або контролю за обігом насіння в міжнародній торгівлі;

аудитор із сертифікації (агроном-інспектор) – фізична особа, яка отримала свідоцтво аудитора з сертифікації (агронома-інспектора) та включена до Реєстру аудиторів із сертифікації (агрономів-інспекторів);

сертифікат на насіння Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – сертифікат ОЕСР) – сертифікат, виданий згідно з насіннєвими схемами ОЕСР;

сертифікат на насіння Міжнародної асоціації з контролю за якістю насіння (далі – сертифікат ISTA) – сертифікат, виданий згідно з правилами та в порядку, встановленими Міжнародною асоціацією з контролю за якістю насіння (ISTA);

органи з оцінки відповідності – підприємства, установи, організації чи їхні підрозділи, акредитовані національним органом України з акредитації та уповноважені відповідним центральним органом виконавчої влади на здійснення діяльності з оцінки відповідності у сфері насінництва та розсадництва;

уповноваження – надання підприємствам, установам, організаціям чи їхнім підрозділам, акредитованим національним органом України з акредитації, права на здійснення діяльності з оцінки відповідності у сфері насінництва та розсадництва, а також є надання суб'єктам насінництва та розсадництва, які є виробниками та мають у своїй структурі лабораторію, акредитовану національним органом України з акредитації, права на визначення посівних якостей насіння;

{Термін частини першої статті 1 в редакції Закону [№ 2763-IX від 16.11.2022](#)}

введення в обіг насіння і садивного матеріалу – реалізація та будь-яка інша передача права власності на насіння і садивний матеріал для комерційного використання; зберігання з метою подальшої реалізації; пропозиція реалізації або будь-якого комерційного використання; платне або безоплатне постачання чи передача насіння і садивного матеріалу третім особам для комерційного використання;

{Частину першу статті 1 доповнено терміном згідно із Законом [№ 2763-IX від 16.11.2022](#)}

документ про якість насіння – сертифікат, свідоцтво, акт, виданий країною-експортером або країною походження чи країною виробництва насіння, який містить щонайменше інформацію про особу, яка його видала, ботанічний таксон,

назву сорту, категорію, номер партії, кількість одиниць упаковки, масу партії, чистоту, схожість насіння, що ввозиться на територію України;

{Частина першу статті 1 доповнено терміном згідно із Законом [№ 2763-IX від 16.11.2022](#)}

документ про якість садивного матеріалу – сертифікат, свідоцтво, акт, виданий країною-експортером або країною походження чи країною виробництва садивного матеріалу, який містить щонайменше інформацію про особу, яка його видала, ботанічний таксон, назву сорту, категорію, кількість одиниць садивного матеріалу, що ввозиться на територію України;

{Частина першу статті 1 доповнено терміном згідно із Законом [№ 2763-IX від 16.11.2022](#)}

електронний кабінет користувача – персоніфікована веб-сторінка або інтерфейс авторизованого користувача, за допомогою яких він має можливість створювати, переглядати, обмінюватися інформацією, документами та користуватися іншими функціональними можливостями реєстрів, передбачених цим Законом;

{Частина першу статті 1 доповнено терміном згідно із Законом [№ 2763-IX від 16.11.2022](#)}

стандартний зразок – посадковий матеріал, що надається для проведення ділянкового (грунтового) та/або лабораторного сортового контролю володільцем патенту, а за відсутності володільця патенту - власником майнового права на поширення сорту або підтримувачем, чи відбирається від офіційного зразка;

{Частина першу статті 1 доповнено терміном згідно із Законом [№ 2763-IX від 16.11.2022](#)}

фальсифіковане насіння та/або садивний матеріал – насіння та/або садивний матеріал, у маркуванні або пакуванні якого неправомірно використано торговельну марку, інше індивідуалізуюче позначення, зовнішнє оформлення пакування іншого виробника та/або які поширюються з неправдивою інформацією щодо сортових та/або посівних якостей насіння та/або садивного матеріалу.

{Частина першу статті 1 доповнено терміном згідно із Законом [№ 2763-IX від 16.11.2022](#)}

Термін "атестат про акредитацію" вживається у значенні, наведеному у [Законі України "Про акредитацію органів з оцінки відповідності"](#).

Терміни ["батьківські компоненти"](#), ["Державний реєстр патентів на сорти рослин"](#), ["Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в](#)

Україні", "посадковий матеріал" вживаються у значеннях, наведених у Законі України "Про охорону прав на сорти рослин".

{Статтю 1 доповнено частиною третьою згідно із Законом [№ 2763-IX від 16.11.2022](#)}

{Стаття 1 в редакції Закону [№ 864-VIII від 08.12.2015](#)}

Стаття 2. Об'єкти насінництва та розсадництва

До об'єктів насінництва та розсадництва належать:

види рослин;

сорти рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція);

насіння і садивний матеріал;

насіннєві посіви та насадження.

{Стаття 2 в редакції Закону [№ 864-VIII від 08.12.2015](#)}

Стаття 3. Суб'єкти насінництва та розсадництва

До суб'єктів насінництва та розсадництва належать:

виробники – особи, які здійснюють виробництво насіння та/або садивного матеріалу для його реалізації відповідно до цього Закону;

постачальники – особи, які здійснюють один із таких видів професійної діяльності щодо садивного матеріалу: розмноження, виробництво, збереження та/або обробка, введення в обіг, імпорт.

{Стаття 3 в редакції Законів [№ 864-VIII від 08.12.2015](#), [№ 2763-IX від 16.11.2022](#)}

Стаття 4. Законодавство України у сфері насінництва та розсадництва

Законодавство України у сфері насінництва та розсадництва базується на [Конституції України](#) і складається з цього Закону, законів України "[Про адміністративну процедуру](#)", "[Про охорону прав на сорти рослин](#)", "[Про карантин рослин](#)", інших законів та нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до них.

{Частина перша статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 4017-IX від 10.10.2024](#)}

Відносини щодо прийняття, набрання чинності, оскарження в адміністративному порядку, виконання, припинення дії адміністративних актів у сфері насінництва та розсадництва регулюються [Законом України](#) "[Про адміністративну процедуру](#)" з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

{Статтю 4 доповнено частиною згідно із Законом [№ 4017-IX від 10.10.2024](#)}

{Стаття 4 в редакції Закону [№ 864-VIII від 08.12.2015](#)}

Розділ II.

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ НАСІННИЦТВА ТА РОЗСАДНИЦТВА

{Назва розділу II в редакції Закону [№ 864-VIII від 08.12.2015](#)}

Стаття 5. Органи виконавчої влади, що здійснюють державне управління та регулювання у сфері насінництва та розсадництва

Державне управління та регулювання у сфері насінництва та розсадництва здійснюють Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного нагляду (контролю) у сфері насінництва та розсадництва.

{Стаття 5 в редакції Закону [№ 864-VIII від 08.12.2015](#)}

Стаття 6. Повноваження Кабінету Міністрів України у сфері насінництва та розсадництва

До повноважень Кабінету Міністрів України у сфері насінництва та розсадництва належать:

забезпечення здійснення державної політики у сфері насінництва та розсадництва;

визначення пріоритетних напрямів розвитку насінництва та розсадництва;

координація діяльності центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, а також центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного нагляду (контролю) у сфері насінництва та розсадництва;

забезпечення розроблення і виконання державних цільових програм розвитку насінництва та розсадництва;

прийняття в межах своїх повноважень нормативно-правових актів у сфері насінництва та розсадництва;

державна підтримка розвитку насінництва та розсадництва і державне регулювання ринку насіння;

організація міжнародного співробітництва з питань насінництва та розсадництва;

здійснення інших повноважень, визначених цим Законом.

{Стаття 6 в редакції Закону [№ 864-VIII від 08.12.2015](#)}

Стаття 7. Повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, у сфері насінництва та розсадництва

До повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, у сфері насінництва та розсадництва належать:

забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері насінництва та розсадництва.

Наукове видання

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка

**АТЛАС-ВИЗНАЧНИК НАСІННЯ ТА ПЛОДІВ
ЕНЕРГЕТИЧНИХ І АРОМАТИЧНИХ РОСЛИН**

Автори:

Д. Б. Рахметов, С. М. Ковтун-Водяницька,
Н. І. Джуренко, О. А. Корабльова, С. О. Рахметова, О. П. Паламарчук,
О. В. Сокол, О. П. Бондарчук, А. С. Мосякін, Н. В. Лещук,
М. О. Газнюк

**ATLAS-DETERMINANT OF SEEDS AND FRUITS
OF ENERGY AND AROMATIC PLANTS**

Authors :

D. B. Rakhmetov, S. M. Kovtun-Vodyanytska,
N. I. Dzhurenko, O. A. Korablova, S. O. Rakhmetova, O. P. Palamarchuk,
O. V. Sokol, O. P. Bondarchuk, A. S. Mosyakin, N.V. Leshchuk,
M. O. Gasnyuk

Відповідальний редактор – чл.-кор. НАН України *Д. Б. Рахметов*
Літературний редактор *В. В. Івченко*
Технічний редактор *С. О. Рахметова*

Керівник видавничого проєкту *Віталій Зарицький*
Комп'ютерний дизайн *Олена Щербина*

Підписано до друку 23.10.2025 Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. аркушів – 8,45. Обл.-вид. аркушів – 6,82
Тираж 300

Видавець і виготовлювач: ТОВ «Видавництво Ліра-К»
Свідоцтво № 3981, серія ДК.
03115, м. Київ, вул. С. Чобану, 24
тел.: (050) 462-95-48; (067) 820-84-77
Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net